הלכה · משנה תורה · מפרשים · דברי ירמיהו · ספר זמנים

דברי ירמיהו על משנה תורה, הלכות מגילה וחנוכה

רבי ירמיה לעוו

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

דברי ירמיהו על משנה תורה, הלכות מגילה וחנוכה

רבי ירמיה לעוו

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/דברי-ירמיהו-על-משנה-תורה-הלכות-מגילה-וחנוכה/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 4
הלכה א 4
הלכה ב 7
הלכה ג 8
הלכה ח 10
הלכה י 10
הלכה יא 11
פרק ב 12
הלכה ג 12
הלכה ה 12
הלכה ז 12
הלכה ח 12
הלכה יב 13
פרק ג 14
הלכה א 14
הלכה ד 17
הלכה ה 18
הלכה ו 18
פרק ד 21
הלכה א 21
הלכה ה 25
הלכה ו 32
הלכה ז 33
הלכה יג 39
הלכה יד 39

פרק א

הלכה א

קריאת המגילה בזמנה מ"ע מדברי סופרים והדברים ידועים שהיא תקנת הנביאים. כתב רבינו שהיא תקנת הנביאים ולא תקנת אנשי כנה"ג כמ"ש בברכות והבדלות וטבילת עזרא וכיו"ב אע"פ שהיו מכללם נביאים חגי זכריה ומלאכי כנודע ולמה במגילה כתב כן. וראיתי בס' ידי אליהו שכתב ע"ז שלא היו אותם התקנות כמו תקנה זאת להוסיף יו"ט על מועדי ה' ואלמלא היו בכללם נביאים לא היו אנשי כנה"ג יכולין לתקן תקנה זאת וכמו דאיתא בברייתא במס' מגילה דף י"ד ע"א מ"ח נביאים וז' נביאות נתנבאו להם לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה חוץ ממקרא מגילה וכו' הרי יחסו התקנה לנביאים וגילו לנו דהוי כמו הוספה נפלאה על דברי תורה וזה דמפשט המקרא נראה שמרדכי ואסתר תיקנו תקנה זאת ככתוב ויכתוב מרדכי את הדברים האלה וכו' וכן ותכתוב אסתר וכו' העיקר התקנה היה מהנביאים וכנה"ג ומרדכי עמהן שאין כח ביד יחיד לתקן תקנה זאת וזה שאמרו רז"ל במס' מגילה דף ז' ע"א שלחה אסתר לחכמים קבעוני לדורות וברש"י ליו"ט ולקריאה ונסתפקו בדבר משום קרא דהלא כתבתי לך שלישים עד שמצאו מקרא מן התורה כתוב זאת זכרון וכו' הרי שתקנה היה מאנשי כנה"ג ואחרי שהסכימו כתבו אסתר ומרדכי עיי"ש. הנה מ"ש דהוי תקנה נפלאה משום הוספה על מועדי ה' שביד הנביאים בלבד לתקן כן הן רבינו מדבר כאן מקריאת המגילה. גם מ"ש דיפה כח הנביאים מה שאין ביד כנה"ג. והרי לדין והלכה חכם עדיף מנביא ובמס' מגילה ב' ע"ב מנצפ"ך צופים אמרום והכתיב אלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר וכמ"ש בזה רבינו בהל' יסודי התורה בפ"ט והנה בסמ"ג עשה דרבנן ל' כתב שהדלקת נר בשבת חובה ועיקר ציוויה מפי הנביאים שצוו לכבד את השבת והדלקת נר נאה הוא עיקר הכבוד ומברכין עליו אשר קדשנו וציונו וכו' דגבי נביא כתיב אליו תשמעון וגם בכלל דלא תסור הוא עיי"ש. דבריו מובנים ונתפרשים במ"ש בהל' עירובין א' דירמיה הזהיר על עירובי חצירות דרבנן מפי ה' עיי"ש. וא"כ כונתו דכבוד שבת מפי ה' אשר הזהיר ע"י הנביא לשמוע דברי החכמים ולא כי הם חידשו מפי ה'. וזה לא שייך בחנוכה שלא היו נביאים ושם הברכה וציונו משום לא תסור כדאיתא במס' שבת בפ"ב ובמגילה לא מצינו מוזהר בפי נביא מפי ה'. ונהפך מצינו (אף אמרה) [אי אמר] לי יהושע בן נון וכו' ועי' במס' תמורה ט"ז ע"א שלש אלפים הלכות נשתכחו וכו' לא בשמים היא וכו' אלה המצות וכו' והחזירן עתניאל בן קנז בפלפולו וכו' עיי"ש וגם כדאיתא שם שדרשו וכו' כששלחו לחכמים וא"כ מה"ט היה ביד החכמים כמו

בכל דברי תורה וא"צ חיזוק מנביאים ממה שנדרש ממדות שהתורה נדרשת בהם ועי' בטורי אבן מגילה י"ט ע"ב בד"ה ר"י שכתב דמגילה דנאמרה לקרות ברוה"ק הוי כמו של תורה וצ"ע ועי' מ"ש בשם הסמ"ג דלא שייך בזה ואם כונתו דחמיר צ"ע דלא מצינו בספיקו להחמיר. והנראה לומר דהנה מ"ש בידי אליהו דבמגילה נראה דמרדכי ואסתר כתבו ועי' מ"ש לקמן בהל' י"א במס' ב"ב דף ה' דאנשי כנה"ג כתבו מגלת אסתר ומלשון ויכתוב מרדכי ותכתב אסתר בלתי מכריע ע"ז ולשון המגילה מורה שנכתבה לא ממרדכי ואסתר בעצמם וכמ"ש רז"ל לא פחתו וכו' שהנביאים כתבו ומה שפרטו הנביאים מתוך הכנה"ג ולא עשו כן בעלמא בשאר תקנות נראה ונסמך ממה שאמרו רז"ל במס' מגילה דף ז' ע"א אסתר ברוה"ק נאמרה עיי"ש וזה מפי הנביאים שהיה שם בתוך אנשי כנה"ג. ורבינו כלשון הגמ' יחס ג"כ תקנה זאת להנביאים ונוכל לפרש מ"ש והדברים ידועים שהיא מתקנת הנביאים על המגילה שנכתבה מהם אחרי שקדם דמצות עשה מדברי סופרים או כמו דאיתא שם נאמרה לקרות ולא נאמר לכתוב ועי' בתוס' שם בד"ה נאמרה אם מכתב מדרבנן עיי"ש. ולרבינו מרוה"ק הקריאה עכ"פ כדמוכח בגמ' ומפי הנביאים ורבינו יסד דברים על הגמ' הנ"ל:

והכל חייבין בקריאתה אנשים ונשים וגרים ועבדים משוחררים ומחנכין את הקטנים לקרותה. והנה אם נשים מוציאין אנשים ברש"י במס' ערכין דף ג' ע"א בד"ה לאתוי נשים שחייבות במקרא מגילה וכשירות לקרותה ולהוציא זכרים ידי חובתם עכ"ל ועי' בתוס' שם בד"ה לאתוי דדעת הבה"ג אינו כן והביא תוספתא דפטורין ומחלק בין לשמיעה דלשמוע מחויבים משום שגם הם היו באותו הנס וכיו"ב בתוס' במס' מגילה דף ע"א בד"ה נשים. ובהגהות מיימוני כאן וכתב דמה"ט לא שייך אתי דרבנן ומפיק דרבנן הואיל ואין חייבין בקריאה אלא בשמיעה וסיים דמס' ערכין משמע דחייבין בקריאה וכתב דדעת רבינו כרש"י שלא הוציא אלא חש"ו עיי"ש וכיו"ב במ"מ בה"ב:

ועיי' בטורי אבן במס' מגילה דף ד' ע"א שכתב דלא נתברר החילוק בין חיוב שמיעה לחיוב קריאה עיי"ש ועי' בשו"ע בסי' תרפ"ט סעיף ב' בהג"ה די"א אם האשה קוראה לעצמה מברכת לשמוע מגילה שאינה חייבת בקריאה בשם המרדכי שם:

והנה בחיוב השמיעה וחיוב קריאה מצינו כעין זה בתקיעות שופר עי' מ"ש לעיל בפ"א ה"א מהל' שופר ומה שמצינו בר"ה לשמוע קול שופר וביובל לתקוע וכתבתי שם דיש לחלק בין ר"ה דעיקר מצות שופר בר"ה לזכרון לנו בפ"ע וזה בשמיעה בלבד והשומע יוצא בזכרון בזה משא"כ ביובל התקיעה החירות ולפרסמו ע"י התקיעה והמצוה לא לשמוע אלא להשמיע וא"כ המצוה לתקוע. וכיו"ב נאמר במגילה דמצוה לפרסם הנס

ומצותו ברבים וא"כ הפרסום ע"י הקריאה והברכה על מקרא המגילה שממצותה לקראותה. וכמ"ש בתוס' שם דמשום שהם היו באותו הנס אף במצוה דאורייתא אין מחויבים אלא מדרבנן. וכיון דבמצות מגילה השמיעה והקריאה. והקריאה משום מצוה לפרסומא ניסא דעת בה"ג לפרש התוספתא לחלק דבשמיעה מחויבים הנשים שאף הן היו באותו הנס משא"כ הקריאה פרסומא ניסא דהוי מצוה בעלמא ג"כ בהלל כמו במגילה כדאי' בפ"ב דמס' ברכות דהוי מצוה בפ"ע דאין נוגע במגילה דוקא בזה נשארו כמו בשאר מצות שהזכ"ג דפטורות. והנה לפ"ז י"ל כמ"ש לעיל בפ"א מהל' שופר למ"ש ברא"ש דמוציאין משום ערבות בשם הפרי מגדים דלאו משום שליחות וכמ"ש שם ובמ"א בזה. וי"ל באנשים חיוב הקריאה וא"כ בשמיעה צריך להוציאו ידי קריאה אם משליחות או מערבות ובלתי די לומר שומע כעונה משא"כ אשה כמ"ש ברא"ש דלא שייך ערבות ודי לה בשמיעה ואינה מוציאה אנשים כיון דלאנשים קריאה ולהוציאה בזה שאין האשה בכלל ערבות ודוקא היכא דשייך שומע כעונה י"ל דמוציאה ומובן מ"ש בהגהות מיימוני ג"כ עמ"ש וצ"ע ועי' מ"ש לעיל בהל' שופר ועי' בטורי אבן שם מ"ש בדברי התוס' שכתבו משום באותו הנס מדרבנן ונפק"מ בזה עיי"ש. ועי' בפר"ח בלקוטים בסי' תרפ"ח עיי"ש ובשו"ת תרומת הדשן בסי' רס"ו ובפר"ח בסי' תרפ"ז עיי"ש. ועי' מ"ש לעיל בהל' ב' עיי"ש:

ואפי' כהנים בעבודתן מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה. וכן מבטלין תלמוד תורה לשמוע מקרא מגילה ק"ו לשאר מצות של תורה שכולן נדחין מפני מקרא מגילה ואין לך דבר שנדחה מקרא מגילה מפניו חוץ ממת מצוה שאין לו קוברין שהפוגע בו קוברו תחילה ואח"כ קורא. והנה בר"ן שם ישראל במעמדן וכו' מבטלין עבודתן ובאין לשמוע מקרא מגילה אע"פ שיש שהות ביום לעבוד עבודה ואח"כ לקרות אפ"ה מבטלין מעבודתן כדי לשמוע מגילה בציבור ומיהו דוקא בשיכולים אח"כ להשלים העבודה הא לאו הכי ודאי אין מבטלין העבודה דאורייתא משום מגילה דרבנן וכו' עכ"ל. ובב"י בסי' תרפ"ז בשם הרא"ם שכתב על דברי הר"ן וכן נראה גם מדברי הרמב"ם שכתב חוץ ממת מצוה שאין לו קוברין שהפוגע בו קוברו בתחילה ואח"כ קורא דמשמע אי איכא שהות אין ואי לא לא דאל"כ ואח"כ קורא למה לי עכ"ל ובב"י ע"ז וכך פי' דבריו כיון שהרמב"ם כתב שמה שאמרו דמת מצוה ומקרא מגילה מת מצוה עדיף הוא לענין קדימה אבל לא שתתבטל מקרא מגילה מפני מת מצוה א"כ ה"ה דכשאמרו מבטלין מעבודתן בשביל מקרא מגילה לא ביטול ממש קאמר אלא קדימה וכו' עכ"ל. ועי' בטו"ז ובמג"א שם שהשיבו ע"ז דמצינו דכבוד הבריות דוחה לגמרי עיי"ש:

ונראה לענ"ד לדעת הר"ן ורא"ש דהבעיא בגמ' מת מצוה ומקרא מגילה הי מנייהו עדיף לאו במוטל בבזיון דהוי איסורא דאורייתא ודוחה פסח וכיו"ב פשיטא דאין מקרא מגילה דוחה למת מצוה אלא במונח בעיר וכיו"ב והבעיא לענין קדימה וכן בעבודה ושאר מצות דאורייתא רק לענין קדימה. והאי דלענין לדחות לגמרי ע"י הקדימה דמת מצוה למקרא מגילה מסתבר לומר כמ"ש בהאי דמשום כבודו מותר להלינו דלא שייך דמשום כבודו יהיה מותר לבזותו דאיסור הלנה משום בזיון המת. אלא כיון שהלינה לכבודו לא הוי השיהה בזיון דאין השיהה עבור עצלות ונהפוך לכבודו. כמו כן אם השיהה משום הדין המעכב הקבורה מיד לא מקרי השהיה בזיון דוקא שיהוי בעצלות מקרי בזיון וקלות ראש נגד המת ולא אם העיכוב עבור איסור ומצוה שלא יתבטלו וכל זה שלא יתבטלו המצוה או יהיה איסורא ע"י שיהיה מיד. אמנם היכא שלא יתבטל המצוה לא שייך לומר שיקדימו המצוה ולא הוי בזיון להמת כיון דהשיהוי בשביל להקדים המצוה זה לא ניתן לומר משום דע"ז לנו למודא מהתורה להחשיב כבוד המת שלא להקדים מצוה אחרת והקדימה מכבוד המת עצמו וא"כ בהקדים מצוה אחרת פוגע בכבוד המת לפי דעת התורה ובזה יש להבין דברי הרא"ש ורמ"א ומ"ש שדעת רבינו כן:

ועוד בר"ן שם שכתב דלאו דוקא מת מצוה דמסתמא קתני בברייתא דמבטלין ת"ת להוצאת המת וסתמא משמע אכולה מתים אלא משום דאירי בעבודה במת מצוה נקיט בהא ג"כ מת מצוה ואח"ז כתב אי נמי י"ל דברייתא רשות קתני דאי בעי מבטל וכיון דלשאר מתים רשות לגבי מצוה חובה עכ"ל. הנה הרשות וחובה בלתי מובן דמלאחותו נפקא לן דמת מצוה חובה ומזה לשאר מצות וכיו"ב ורשות מנ"ל. וי"ל דלמ"ש במת מצוה אם במונח בבזיון דוחה לגמרי המצוה ואם לאו הקדימה במת מצוה. והנה שאינו מת מצוה היכא דיש קוברין אחרים שאין מבטלין מצוה מ"מ זה העוסק במצוה שאפשר לקיים אח"ז עכ"פ אינו מקיים המצוה דכבוד המת והברירה בידו לקיים ב' מצות זה אח"ז וצ"ע בעוסק במצוה בעלמא. ובת"ת דהוי בכל פעם ביטול מצוה לגמרי לפי שעה וצ"ע:

הלכה ב

אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא יצא ידי חובתו והוא שישמע מפי שהוא חייב בקריאתה לפיכך אם היה הקורא קטן או שוטה השומע ממנו לא יצא. בטורי אבן במס' מגילה י"ט ע"ב בד"ה חוץ מחש"ו הקשה למאן דס"ל במס' ברכות דף כ' דהרהור כדיבור דמי אמאי חש"ו אין מוציאין את אחרים משום שאין מחויבין בדבר הרי אפי' בשומע ממי שמחויב אינו יוצא אלא בשומע מה שמוציא מפיו דאל"כ לאו כלום הוא וכששומע ממי שאינו מחויב דל קריאה אפ"ה יהיה יוצא ע"י הרהור דנפשיה ותירץ משום דבעינן

שיקרא מתוך המגילה וגם מדילפינן במגילה י"ח אתיא זכירה זכירה. וזכירה בפה עיי"ש ולמ"ש לעיל בהל' קודמת דבאנשים צריך קריאה וא"כ בשומע אינו יוצא משום ששומע בלבד אלא דהוי שלוחו או מטעם ערבות להוציאו מקריאה דלא שייך במי שאינו מחויב דלא שייך ערבות וכיו"ב. אלא למ"ש בטורי אבן שם בד"ה ר"י וכו' דחוץ מחש"ו קאי ג"כ על נשים עיי"ש ולמ"ש לעיל לדעת הבה"ג בנשים די בשמיעה וא"צ בקריאה וא"כ בנשים יהיה שייך קושית הטורי אבן וי"ל כמ"ש שם וביותר מ"ש בחש"ו שאינו בכונה ולא בערבות עיי"ש:

הלכה ג

מצוה לקרות את כולה ומצוה לקרות בלילה וביום וכל הלילה כשר לקריאת הלילה וכל היום כשר לקריאת היום וכו'. במס' מגילה י"ט ע"א במשנה ומהיכן קורא אדם את המגילה ויוצא יד"ח ר"מ אומר כולה. ר' יהודה אומר מאיש יהודי ור' יוסי אומר מאחר הדברים האלה. ובגמ' תניא רשב"י אומר מבלילה ההוא אמר ר' יוחנן וכולן מקרא אחד דרשו ותכתוב אסתר וכו' את כל תוקף מ"ד כולה תוקפו של אחשורש מ"ד מאיש יהודי תוקפו של מרדכי ומ"ד מאחר הדברים האלה תוקפו של המן. ומ"ד מבלילה ההוא תוקפו של נס:

הנה במגילה נאמר "ותכתוב אסתר המלכה בת אביחיל ומרדכי היהודי את כל תוקף לקיים את אגרת הפורים הזאת שנית" נאמר את כל תוקף ובלתי מפורש מאיזה תוקף ומצאו רז"ל לאמר מ"ד כולה תוקפו של אחשורש וכמ"ש ברש"י ומתחילתה היא מדברת עד סופה והן בסיום המגילה "וכל מעשה תוקפו וגבורתו וכו'" נאמר למען נדע מזה גדולות מרדכי כנאמר אח"ז "ופרשת גדולת מרדכי אשר גידלו המלך וכו'" גם מגודל הנעשה בזמן ההוא לידע גודל ותוקף המלך אשר שפך חמתו עלינו ושב מחרון אפו והשיבו אל אויבינו. ומעשה אבות סימן לבנים שאמרו רז"ל נתקיים בהנעשה אז לאבותינו גם לבניהם אחריהם עד כהיום הזה:

הן להיות עם לבדד ישכון ובגוים לא יתחשב עם בתוך עם זה הדבר הקשה אשר הכביד את עול גלותינו ואויבינו ימצאו להלשין עלינו בכל עת כהמן אשר אמר ודתיהם שונות מכל עם וכמ"ש בס' יוסף אומץ כי מדתינו להיות משונה מהעמים ולא להדמות להם. וביותר כן במלכי קדם שהיו מושלים בממשלה בלתי מוגבלת כרצונם ואות נפש כאשר אמר מלך עריץ אחד "העם אני" וברוחם החיים והמות ומי יאמר להם מה תעשה ומה גם אשר הוסיף אהוב המלך ויעצו החביב לאמר "ואת דתי המלך אינם עושים ולמלך אין שוה להניחם" בתוך עם אשר מצאו עון עלינו על פירוד דרכינו מדרכיהם ובמלך קשה

ועז שומע ומאמין לכל דבר ודברים כאלה היוצאים מאיש היושב בראשונה במלכות וכבר חרה אף המלך ונגזר עלינו כלה ונחרצה אשר זה כי חיינו ופרינו בארץ תחת מושל כזה בשלום ובהשקט עד כי בא המן עלינו. ועד אז ומרדכי יושב בשער המלך כמו חנניה מישאל ועזריה ודניאל במלך נבוכדנצר הן זה מהשגחת ה' עלינו וביתר שאת ויתר עז להפוך לב המלך עלינו לטובה ולשפוך חמתו על אויבי נפשינו. לכן לידע גודל הנעשה אז לידע תוקפו של המלך הגוזר עלינו ככה מלך אשר אין דבר יוכל לעשות נגד רצונו אין חק אשר יגבול אות נפשו הוא ישמע כי יש עם גרים ותושבים עושים נגד חוקים ורואים בכל אשר יעשו להיות משונה מדרכיו ודרכי עמו זה אשר יגדיל ויפליא הנעשה אז לאבותינו זה דעת האומר כולה תוקפו של אחשורוש:

ומ"ד תוקפו של מרדכי:

גם מרחמי ה' עלינו תמיד כי בכל עת ועת עמד לנו גואלים אנשי השם אשר מצאו חן בעיני מלכים עריצים והמה עמדו לנו בעת צרותינו הליצו טוב בעדינו. ואין דור מעת כי גלינו מארצינו כי לא היו איזה יחידי סגולה קרובים וגדולים ומהם באו לתוקף ועוז כמרדכי היהודי וכנאמר ופרשת גדולת מרדכי וכו':

תוקפו של המן:

כמ"ש למעלה זה אשר עמד נגדינו היה הראש ומשנה להמלך העז הזה לכן סיפור תוקפו של אויב הרשע מגדיל ומפליא טובת ה' עלינו אז:

תוקפו של נס:

כמ"ש בס' יוסף אומץ בטעם מצות הקריאה בפורים ולא כן בחנוכה כי בחנוכה הנס גילה לכל כי הנעשה היה נס נגלה. אבל בפורים מבלי כי נקרא כל הסיבות ומסובבים הנאמרים מבלילה ההוא וכו' לא יפליא בעינינו כ"כ כי מלך כזה ישנה דעתו עבור אהבת אשה טובת שכל. רק אחרי כי נראה בהקריאה במגלת ספר מעשה ושתי ובגתן ותרש ומרדכי השומע ומציל המלך ממות. ובלילה נדדה שנת המלך וכו' מזה נדע תוקף הנס לכן מבלילה ההוא חובת הקריאה למ"ד הנ"ל להראות גודל הנס ולהלכה לקרות כולה להיות גלוי לכל כל התוקף הנאמרים:

ומצוה לקרות בלילה וביום וכל הלילה כשר לקריאת הלילה וכל היום וכו'. עיי' במג"א בסי' תרפ"ז ס"ק א' שכתב אע"ג דק"ש עד חצות במגילה דעיקר מצותו ביום לא גזרו עיי"ש. וזה אינו עולה לדעת רבינו שכתב להלן שאינו מברך שהחיינו ביום נגד דעת התוס' שכתב דמברך שהחיינו גם ביום משום דעיקר המצוה ביום. והנה י"ל דגם לרבינו עיקר מצותו ביום ואפ"ה ס"ל דברכה בלילה מתחילת החיוב פוטר של יום. גם י"ל לדעתו

כמ"ש במג"א שם בשם הרא"ם בפי' לסמ"ג דאיידי דחביבא ליה לא אתי למפשע ולא גזרו. והנה יש לעיין בה"ט דבלא קרא עד לאחר חצות הרי נראה שאין חביב עליו כ"כ שעבר על זריזין מקדימין. וצ"ל כשעבר באונס ובאונס גם בק"ש קורא ויותר נראה דגם במגילה כן כמו בק"ש אלא שא"צ לפרשו מאחר שכתב כבר שכהנים מעבודתם וכו' וכמ"ש לעיל דקודמין לכל המצות מזה להקדימו לכתחילה. אלא בעבר ולא קרא במזיד עד חצות תליא בדעת הסוברים שאין קורא כלל בק"ש עי' ברבינו יונה ריש מס' ברכות ובשאגת אריה סי' ב':

ומברך קודם וכו' וביום אינו חוזר ומברך שהחיינו וכו'. ועי' בהמ"מ ובהגהות מיימוני מהסוברים דעיקר חיוב הקריאה ביום ומשו"ה מברכין שהחיינו גם ביום וכ"כ בתוס' דף ד' ע"א בד"ה חייב דעיקר פרסומי ניסא ביום עיי"ש:

והנה כנראה מסוגיא דמס' מגילה י"ט ע"א נראה דעיקר המצוה ביום שם בבן כרך שהלך לעיר דאמר רבא לא שנו אלא שעתיד לחזור בלילי י"ד אבל אין עתיד לחזור בליל י"ד קורא עמהן וכו' דפרוז בן יומא נקרא פרוז וכו' וברש"י בליל י"ד קודם עמוד השחר עיי"ש הרי בהולך בתחילת היום מקרי כבר פרוז בן יומא דמקצת היום ככולו וכיון שכבר בא לחיוב דיומא ולמה לא בלילה דהוי ממקצת היום דהרי לא כתיב יום בזה ונאמר ג"כ מקצת היום ככולו כשהיה בלילה שם דמיתור דקרא ילפינן דפרוז בן יומא הוי פרוז ומ"ש תחילת היום מתחילת הלילה ועל כרחך דביום הוי עיקר החיוב ומצוה בפ"ע כמ"ש בתוס' ולדעת רבינו צ"ל לפ"ז אף דביום מעיקר המצוה אפ"ה יוצא בברכת שהחיינו בלילה משום דעם כל זה הוי מצוה אחת אף שאין דומה ממש למצות סוכה שכתב בהמ"מ. ועי' בטו"ז בסי' תרפ"ח ס"ק ו' עיי"ש. ומובן מגילה ז' ע"ב ר"א תנא ארבעים זמנין דסעודת פורים בלילה לא יצא משום דנפק"מ ג"כ לענין שהחיינו ביום דעיקר פורים ביומא הוי:

הלכה ח

בשני ובחמישי וכו' ואם אין שם עשרה בני אדם תקנתו קלקלתו וכו'. ועי' בראב"ד ועי' במרכבת המשנה דבירושלמי פ"א ה"ד מפורש כלשון רבינו עיי"ש שהתפלא ע"ז. והנה בהמ"מ ציין הירושלמי וכתב בירושלמי הוא זה לפי' גירסת רבינו עיי"ש נראה דתליא בגירסא:

הלכה י

בן עיר שהלך לכרך או בן כרך שהלך לעיר אם היה דעתו לחזור למקומו בזמן הקריאה ונתעכב ולא חזר קורא כמקומו ואם לא היה בדעתו לחזור אלא לאחר זמן הקריאה

קורא עם אנשי המקום שהוא שם וכו'. בטורי אבן במס' מגילה דף ב' באבני שוהם שם הקשה לפי מה שהקשו בתוס' במס' יבמות י"ד ע"א בד"ה כי דבמגילה דבעיר אחת היה לבני [העיר] בי"ד ולבני הכפרים היו מקדימים לימי הכניסה דשייך לא תתגודדו בעיר אחת ותירצו ע"ז דבני הכפרים היה קורין בעירם והביאו ראיה מירושלמי וא"כ הוי כשתי עיירות דלא שייך לא תתגודדו. ועי' בראש"ש שם והקשה מסוגיא דמגילה י"ט דבן עיר שהלך לכרך אם עתיד לחזור למקומו קורא כבמקומו ואם לאו וכו' והרי שייך לא תתגודדו:

ונראה לענ"ד דהנה נראה דלא שייך לא תתגודדו ברובא דאמרינן אחר הרבים להטות אלא כה"ג דב"ש וב"ה דב"ש מחדדי טפי רוב חכמה וב"ה רוב מנין וכמחצה על מחצה דמי ועל כרחך לא דמשום לא תתגודדו אלא שהמקילין יחמירו ולא שהמחמירין יקילו ויעשו לפי דעתם איסור חמור מהלאו דלא תתגודדו כמו שם בצרת ערוה וכ"ז היכא דשייך להחמיר אבל בכה"ג דבן כרך בעיר דאיזה שיעשה כאחרים עשה שלא כשורה ויבטל המצוה כשלא עשהו בזמן הנקבע. אלא דיקשה היכא תיקנו מתחילה בכה"ג דשייך לא תתגדדו וע"ז תירצו בתוס' דתחילת התקנה היה זה במקומו וזה במקומו וא"כ כיון שמתחילה תיקנו כהלכה עכשיו שבן כרך בא לעיר לא שייך לומר שיבטל המצוה כתיקונה משום לא תתגודדו דלא נאמר רק להחמיר ולא לבטל המצוה ונראה דהאי דמחלקינן בין עיר אחת לב' עיירות דדווקא בעיר אחת שייך להחמיר ולא בב' עיירות דכי מסוף עולם עד סופו ידע כל עיר שלא יעשו בעיר בעולם בדרך אחר ועל כרחך לא נאמר לא תתגודדו על דרך זה וממילא תיקנו שפיר במגילה בשתי מקומות שונות אמנם י"ל דוקא כה"ג דערוה דחמיר מלא תתגודדו שייך לומר כמ"ש דלא שייך לא תתגודדו אלא להחמיר והיכא דלא שייך כן לא שייך לא תתגודדו. אבל מגילה דרבנן וביותר קביעת הזמן מוטב לעבור ע"ז מלעבור על לא תתגודדו דמדאורייתא. אלא דיש לעיין בזה אם במצוה מדרבנן דמדאורייתא הוי רשות שייך לא תתגודדו מדאורייתא וי"ל רק מדרבנן וא"כ שייך במגילה ג"כ לומר כמ"ש גם אם נאמר דהוי מדאורייתא בדרבנן ג"כ מכל מקום י"ל כה"ג דאי אפשר לעשות כאחרים אם לא שיבטל המצוה כתיקונה לא שייך לא תתגודדו כלל שאין מתכוין לעשות אגודות רק כשאפשר שיעשה כאחרים שייך כן וצ"ע ועי' במג"א בסי' תצ"ג ס"ק ו':

הלכה יא

עיר שהוא ספק ואין ידוע אם היתה מוקפת חומה וכו' קוראין בשני הימים וכו' ומברכין על קריאתה בי"ד בלבד הואיל והיא זמן קריאתה לרוב העולם. ועי' במל"מ מ"ש בשם

הר"ן בזה עיי"ש. ובס' טורי אבן במס' מגילה דף ה' ע"ב בד"ה חזקיה האריך לומר דמגלת אסתר דברוה"ק נאמרה כדברי קבלה דספיקו לחומרא עיי"ש וצ"ע וגם במ"ש ז"ל לחלק בין דברי קבלה גלוי מלתא על הדאורייתא או כמו דאי' בכמה דוכתי גמירי וכו' ואסמכוהו וכו' לדברי ותקנת הנביאים בלבד. ועי' מ"ש לעיל בהל' א':

ועי' עוד במ"ש בהג"ה מל"מ בענין שלא להחמיץ המצוה עי' עוד בזה במג"א בסי' כ"ה ס"ק ב' ובמג"א בסי' תכ"ו ס"ק י"ג ובשו"ת ב"ח סי' פ' בזה עי' שם וע"ע בשו"ת שבות יעקב בח"א סי' ל"ז ובח"ב בסי' ל' ועי' בענין שנוי הזמנים שעמד עליהם הר"ן ורמב"ן בשו"ת תשב"ץ ח"ג סי' רצ"ז מה שכתב בזה עיי"ש ליישב קושית הר"ן על הרמב"ן וכתב כי להרוג וכו' הי' ג"כ על אשר שבו לא"י מבבל והיו יושבים במוקפי חומה ומשום כבודה דארץ ישראל תלוהו במוקף מיהושע בן נון אף דמוקפין בא"י היו מעטים הרבה נגד המוקפים מימי אחשורוש בחו"ל בזה חשו לכבוד הארץ עיי"ש:

פרק ב

הלכה ג

הקורא את וכו' הלועז ששמע את המגילה וכו'. עי' בפ"א הכ"ט מהל' תפילין ומ"ש שם עיי"ש. ובשו"ת הריב"ש בסי' ש"צ ושצ"א עיי"ש:

הלכה ה

הקורא את המגילה בלא כונה לא יצא וכו'. עי' בלח"מ ומ"ש לעיל בהל' שופר בפ"ה ה"ד עיי"ש:

הלכה ז

הקורא את המגילה וכו' אפי' עשרה כאחד יצאו הקוראין והשומעין מן הקוראין וקורא אותה גדול עם הקטן ואפי' בציבור. ובלח"מ דלא נאמר דלמא יהיב דעתו על הקטן ובמעשה רוקח עמ"ש בר"ן כיון דחביבי דעתיה משתמע. כלומר משתמעי תרוייהו דאי תרוייהו לא משתמעי חד מנייהו לא משתמעי משום דמערבב קלא דאידך אלא ודאי תרוייהו משתמע עיי"ש משו"ה גדול עם קטן יוצא דשומע קול הגדול על כרחך ג"כ עיי"ש ומ"ש ואפי' בציבור דלא שייך מפני כבוד הציבור כיון שגם הגדולים קוראים:

הלכה ח

אין קוראין בציבור במגילה הכתובה בין הכתובים ואם קרא לא יצא אא"כ היתה יתירה על שאר היריעות או חסירה כדי שיהיה לה הכר. אבל היחיד קורא בה ואפי' אין חסירה ולא יתירה ויצא יד"ח. בריטב"א מגילה י"ט ע"ב בד"ה ומחו לה אמוחא לא אמרו אלא

בציבור דאיכא פרסומי ובעי פרסומי מלתא אבל ביחיד יצא מפני דכתיבא כדחזי עיי"ש. נראה מדבריו בהנעשה ביחיד לא שייך פרסומי ניסא וצ"ע בכמה מקומות בזה. ועי' בר"ן לענין דיעבד בציבור ובשו"ע בסי' תרצ"ח סעיף ח':

הלכה יב

וצריך הקורא לקרות עשרת בני המן ועשרת בנשימה אחת כדי להודיע לכל העם שכולם נתלו ונהרגו כאחד ומנהג כל ישראל שהקורא המגילה קורא ופושט כאגרת להראות את הנס וכשיגמור חוזר וכורכה כולה ומברך. בגמ' איתא במגילה דף ט"ז ע"ב כולהו בהדדי נפקו נשמתיהו ורבינו כתב שכולם ניתלו וכו' פי' בזה למה נעשה לזכרון ע"ז כי מהישועה הגדולה שהיתה בימים ההם לנו לעמוד על נפשינו ולהרג את המן הרשע ועשרה בניו אויבים גדולים נשואים בעם להנצל מהם בפעם אחת ועל שהשמיט ו' דויזתא צריך לממתחא וכו' עי' בהמ"מ. ובשיורי כנה"ג מובא בס' מעשה רוקח כתב ישוב ע"ז עיי"ש. ואולי י"ל דמאן דאמר צריך לממתח פליג על האומר צריך בנשימה אחת. ודעתו להיפוך שגדול לנצח עשרה פעמים בעשרה מלחמות נגד אויב גדול בעם מבפעם אחת וע"ז מורה דזקיפא וכו' שנתלה זה אח"ז. ועי' בחי' מהרש"א ממאי נלמד ככה עיי"ש. וא"כ י"ל דרבינו בחר הראשונה:

ופושט כאגרת להראות את הנס וכו'. במס' מגילה י"ט ע"א ואמר ר' חלבו אמר ר' חמא בר גוריא אמר רב מגילה נקראת ספר ונקראת אגרת וכו' וכ"כ רבינו בה"א י"א מפני שנקראת אגרת ומצינו לענין דינא חומר כס"ת מפני שנקרא ספר וכדאי' מגילה ט"ז עיי"ש צריכה שירטוט כאמיתה של תורה וכיו"ב. והנה ראו הרבה ע"ז שלא יפקד ממנה שם אגרת בהגהות מיימוני בה"א שנהגו שלא להפסיק בין פסוק לפסוק אלא תיכף לסיום פסוק זה מתחיל באותה נשימה פסוק של אחריו שהרי קרי אגרת וכתב שנמצא כן בשם ר"י ב"י ובשם ר' צמח גאון שלא מצינו כן אלא בעשרת בני המן ועי' בטור בסי' תר"ץ ובמג"א ס"ק י"ד. ובהגהות מיימוני אות כ' שפרשיותיה סתומות ובשו"ע בסי' תרצ"א סעיף ב' ובשו"ת מהרמ"מ סי' י"ב שמצוין במג"א ס"ק ז' שהוא מטעם שנקרא אגרת ולדעתו בדיעבד כשירה שלא כמוזכר בשו"ע ובטעמו כי באגרת ג"כ פתוחות עיי"ש. ונראה כמה הקפידו ע"ז שיהיה כאגרת. ובמג"א בסי' תר"צ ס"ק י"ז בשם מט"מ כשיאמר האגרת הזאת ינענע המגילה. ובשו"ת מגאוני קדמאי שערי תשובה סי' ר"א למה לא נכתב שמו של הקב"ה במגלת אסתר פי' מפני שפרסיים העתיקו המגילה ולא רצה הקב"ה שיהיה שמו מונח בין הפרסים ד"א כתיב במס' ר"ה היו רגילים לכתוב את השם באגרת חובה וכך כותבין בשנת כך וכך ליוחנן כהן אל עליון ואמרו חכמים למחר זה פורע

את חובו ונמצא השטר מוטל באשפה עמדו ובטלום ואותו יום עשאוהו יו"ט ה"נ כיון דמגילת אסתר נקראת אגרת כדי שלא יהיה חלוק בינה לשאר אגרות לא רצו לכתוב בה שם הקב"ה עכ"ל:

והנה מ"ש משום העתקה מפרסיים עי' בעקידת יצחק מ"ש הוא שם. ומ"ש כדי שלא יהיה חלוק כו' לפרש משום לא פליג יקשה לומר. ונראה ביותר לפרש שבזה גילו שיהיה בערך אגרת במאי שקפדו מלכתוב ה' בו כמו שאר אגרת ומכ"ז נראה אף דמצד אחד הוקירו כספר ומצד אחר כאגרת אף דברוה"ק נאמרה. וזה שהיה קשה להם להוסיף על ספרי נביאים וכתובים כמ"ש לעיל כששלחה קבעוני לדורות וכו' שאין נביא רשאי לחדש וכו' ובמדרש קהלת ויותר מהמה כל המכניס יותר מכ"ד ספרים מהומה מכניס לביתו כגון ס' בן סירה וכו' להגות ניתנו ולא ליגיעה עיי"ש. לכן אף שקראו ספר ונמנה בכ"ד ספרי קודש ותיקנו קריאה בציבור כמו בהתורה ונגד זה קראו ג"כ אגרת למען נדע מעלות קדושת התורה ואין דומה קריאה זאת לקריאה זאת ולידע מעלות ספרי קודש מכל שאר ספרי חכמה עד כי מגילת אסתר דברוח הקודש נאמרה נקראת ספר ואגרת ולהחזיק דבר זה אשר הוא יסוד גדול בתורה להגדיל מעלת כל כתבי קודש מכל דברי חכמה הכפילו להראות שמגלת אסתר נקראת גם אגרת לידע כמה נבדיל בין שאר ספרים של חכמה לכתבי הקודש. ומ"ש ואח"ז חוזר וכורכה ומברך וכו' שהברכה יהיה על קריאת הספר. ואולי מה"ט לא נכתב השם בה למען יגדל מעלת נביאים וכתובים אשר מלאים משמו יתעלה והכל מטעם הנ"ל. וע"ע בר"ן מגילה י"ח ע"ב בהשמיט הסופר תיבות שכתב משום דנקראת אגרת אין מדקדקין בה לפסלה בכך עיי"ש:

פרק ג

הלכה א

בבית שני כשמלכו יון גזרו גזירות על ישראל וכו' וגברו בני חשמונאי הכהנים הגדולים והרגום והושיעו ישראל וכו'. וכשגברו ישראל על אויביהם ואבדום בכ"ה בחודש כסלו היה ונכנסו להיכל ולא מצאו שמן טהור במקדש אלא פך אחד. ולא היה בו להדליק אלא יום אחד בלבד והדליקו ממנו נרות המערכה ח' ימים עד שכתשו זתים והוציאו שמן טהור. ומפני זה התקינו חכמים שבאותו הדור שיהיו שמונת ימים האלו שתחילתן כ"ה בכסלו ימי שמחה והלל ומדליקין בהן הנירות בערב וכו' להראות ולגלות הנס וכו'.

הנה רבינו שם בראש נצחון החשמונאי על אויבי ה' והאריך לתאר מעמדינו בימי היונים כמה פגע בנפשינו וברכושינו ובכבוד בנותינו. ואח"ז הנס דנרות ועל זה כתב ומפני זה

התקינו וכו' אשר נוכל לפרש על שניהם על הנצחון מאויבים ימי שמחה והלל ועל נס דנרות להדליק הנירות וכמ"ש להראות ולגלות הנס וכו':

ובגמ' במס' שבת כ"א ע"ב מאי חנוכה דת"ר בכ"ה בכסלו יומי דחנוכה תמניא אינון דלא למספד ודלא להתענות בהון שכשנכנסו יונים להיכל טמאו כל השמנים שבהיכל וכשגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום בדקו ולא מצאו אלא פך אחד של שמן שהיה מונח בחותמו של כה"ג ולא היה בו אלא להדליק יום אחד. נעשה בו נס והדליקו ממנו ח' ימים לשנה אחרת קבעום ועשאום ימים טובים בהלל ובהודאה עכ"ל הגמ' וברש"י מאי חנוכה על איזה נס קבעוה ועשאום יו"ט בהלל ובהודאה לא שאסורין במלאכה שלא נקבעו אלא לקרות הלל ולומר על הניסים בהודאה עכ"ל:

ויש להעיר בראשונה בהקושיא מאי חנוכה שלא מצינו בשום מקום להקשות כדומה לזה שלא מצינו מאי ק"ש ומאי סוכה וכיו"ב. וכמ"ש רבינו בפי' המשנה בפ' התכלת דדברים המפורסמים לא פירשו במשנה וסמכו על הפירסום עיי"ש ורש"י שכתב על איזה נס קבעו שלא נפרשו כפשוטו:

אבל עוד יפלא דאיתא ועשאום יו"ט בהלל ובהודאה וכמ"ש ברש"י לומר על הניסים בהודאה. והנה בגמ' לא נזכר מהנצחון במלחמת ה' בגבורים רק מנס דנרות הרי דהנרות גורמים קביעת היום ועבורם קבעו בהלל ובהודאה. וכמ"ש ברש"י בעל הניסים והרי בהודאה בעל הניסים לא נזכר רק מהנצחון ולא מנרות כלל. גם לשון הגמ' קבעום ועשאום וכו' יש לדייק בו:

ונראה דיש להבין למה קבעו העיקר החנוכה על נס הנרות ולא על הנצחון והצלת כל ישראל וקיום הדת והביהמ"ק ועיין בטו"ז בסי' תר"ע ס"ק ג'. ונראה לומר לפי מאי דאיתא במס' שבת דף י"ג ע"ב ת"ר מי כתב מגלת תענית אמרו (בי) חנניה בן חזקיה וסייעתו שהיו מחבבין את הצרות ארשב"ג אף אנו מחבבין את הצרות אבל מה נעשה שאם אנו באנו לכתוב אין אנו מספיקין. ד"א אין שוטה נפגע ד"א אין בשר המת מרגיש באזמל. וברש"י מחבבין את הצרות שנגאלין מהן והנס חביב עליהן להזכירו לשבחו של הקב"ה וכותבין ימי הנס לעשותן יו"ט כגון אלין יומין דלא להתענות בהון וכו' אין אנו מספיקין לפי שהן תדירות ל"א אין אנו מספיקין מלעשות יו"ט בכל יום אין שוטה נפגע אין פגע רע בא עליו כלומר אינו מכיר כמה נסים באין לנו ואין אנו מכירין בהן עכ"ל והן היו כמה וכמה גזירות והצלות בלוד ובביתר וכיו"ב אין מספר למו. וכמ"ש רז"ל הן הן גבורותיו שה אחת בין ע' זאבים וכו' ומטעם הנאמר לא היו קובעין ע"ז כי אין אנו מספיקין וכמ"ש ברש"י הנ"ל ואף כי לא היו קובעים עלינו להודות לה' בכל עת ועת על

חסדיו הנפלאים אבל לא קבעו יום קבוע בכל שנה ושנה תמיד לדורות דהיה נראה כי רק אז נראה חסדי ה' והן לא כלו בכל עת ורגע בכל יום ויום ועת ועת. אבל בנס חנוכה הנס של הנרות שהיה יוצא ממירוץ הטבעי דע"ז לא נאמר אין אנו מספיקין כי הניסים שלא כדרך הטבעי בלתי מרובין כמ"ש לעיל משלימות המופת מעוטו וארז"ל האומר הלל בכל יום הרי זה מחרף וכו' וכמ"ש ז"ל בזה. ולכן עבור כי בזמן הזה נעשה בו נס נפלא היוצא מגדר אין אנו מספיקין ייחדו ימים האלה והוציאו מכלל שאר ימים ימי התשועה וקבעו יו"ט עבור הצלת ישראל ונצחון המלחמה נגד אויבי ה' אשר בכל עת היה ראוי לזה רק על כי אין אנו מספיקין. הנס דנרות הגורם כי יצאו ימים אלה מכלל זה ועשו יו"ט עבור הצלה ליהודים. וא"כ עיקר קביעת היו"ט היה משום תגבורת המלחמה אשר היה על דרך הפלא ופלא מעטים נגד הרבה יודעי נשק מלומדי מלחמה מאנשי אלכסנדר אשר אחרי מותו נחלק ממלכתו ונפל א"י ביד יונים אשר שר צבאו היה למלך להם. ועניין המלחמה גדולה כי קיום האומה והתורה כולה וביהמ"ק הכל תלוי בה וראוי לקבוע ליו"ט רק בלעדי נס הנרות לא היו קובעים כמ"ש והיה הנס דנרות הגורם לקבוע יו"ט עבור ההצלה על כי היו ע"י נוסף על שאר התשועות התמידים והרגילים להיות ומדויק מאי חנוכה וכמ"ש ברש"י לאיזה נס קבעוה ומשני על הנס דנרות וסיימו וקבעום ועשאום יו"ט בהלל והודאה שע"י נס דנרות משם יצא לקבוע ולעשותו ליו"ט על הצלת ישראל בהלל ובהודאה וכמ"ש ברש"י בעל הניסים דמוזכר שם הצלת ישראל וטהרת מקדש אל:

גם י"ל כמו דאיתא שם אין בשר מת וכו' כי המורגל והוא בתמידות אין אדם שם על לב וכמ"ש ז"ל מעלות הניסים על נפלאות ומעשי ה' בשמים ובארץ כי אלה המה תמידים משא"כ הניסים והניסים גורמים לתת לב על נפלאות ה' בהטבע ועי' מ"ש בבינה לעתים בפי' השמים מספרים כבוד אל עיי"ש ולכן הנס דנרות היה אשר העיר ביותר לדור ודור כי ה' ית"ש ויתעלה שוכן בקרבינו וממנו הנפלאות בכל עת ועת. לכן שם רבינו בראשונה הצלת האומה וטהרת המקדש ואח"ז הנס דנרות וכתב ומפני זה התקינו וכמ"ש עבור הראשון יו"ט ימי שמחה והלל ועבור הנר להדליק להראות ולגלות הנס וכו':

והדליקו ממנו נירות המערכה ח' ימים עד שכתשו זיתים והוציאו שמן טהור. בר"ן במס' שבת שם משו"ה היה ח' ימים מפני שהיה להם שמן טהור רחוק ד' ימים והוצרכו ח' ימים בין הליכה וחזרה עכ"ל. והרא"מ בחי' להסמ"ג בהל' מגילה ועי' בב"י בסי' תר"ע דהיו ממתינין ח' ימים משום טומאת מת שהיו כולמו בחזקת טמאי מתים והקשה דטומאה הודחה בציבור וכתב ע"ז דזה דוקא בעבודה עצמה ולא במכשירין כמו דאמרינן במילה

וכיו"ב עיי"ש ובפר"ח בסי' הנ"ל. ובלתי מובן דשאני במילה וכיו"ב דאין לדחות השבת בשביל מכשירין משא"כ בזה דבעשית השמן בטומאה אין דחיה דלא מצינו שהזתים צריכין להיות נקדשים וא"כ ליכא שום איסור בעשית הזתים לשמן. ואח"ז כשאין לו שמן להדליק אלא השמן הטמא וא"כ הוי מהעבודה שדוחה הדלקה הטומאה דנלמד מלהדליק תמיד שדוחה טומאה ומדברי רבינו אין הכרע אם היה ח' ימים משום טומאה או כמ"ש הר"ן ועל מאי דלא הדליקו בשמן טמא שמצאו כתב בפר"ח שנטמאו בשאר טומאת דלא נדחו בציבור דנאמר בטומאת מת בלבד ועי' בזית רענן להמג"א בפרשת אמור שכתב ששקצוהו לע"ז עיי"ש:

הלכה ד

כל שחייב בקריאת המגילה חייב בהדלקת נר חנוכה והמדליק אותה בלילה הראשון מברך שלש ברכות ואלו הן ברוך וכו' להדליק וכו' ושעשה ניסים וכו' ושהחיינו וכו' וכל הרואה אותה ולא בירך מברך שתים שעשה ניסים וכו' ושהחיינו וכו' ובשאר הלילות המדליק מברך שתים והרואה מברך אחת שאין מברכין שהחיינו אלא בלילה הראשון. ובהמ"מ ופי' רבינו הרואה אורו ולא בירך דעתו ז"ל שאע"פ שיצא מן המצוה כגון שהדליקו עליו בתוך ביתו מברך וכו' עכ"ל עיי"ש. ועי' בשו"ע בסי' תרע"ו סעיף ג' מי שלא הדליק ואין עתיד להדליק וכו' וגם אין מדליקין עליו בתוך ביתו כשרואה נר חנוכה מברך וכו' ועי' במג"א בס"ק א' וס"ק ב' ובפר"ח שם ס"ק ג' בדעת רבינו דכל שלא הדליק אף שעתיד להדליק יברך ברואה ובבוא לבית לא יברך אלא להדליק בלבד עיי"ש:

והנה בלתי מובן כיון שהדליקו בעבורו ויצא כבר דיהיה מה שמוציאין זה לזה מטעם שליחות או כמ"ש ברא"ש מטעם ערבות מ"מ הוי כאלו עשה בעצמו המצוה אף דמצוה בו ביותר מבשלוחו מ"מ למה יברך עוד על הראיה וכמ"ש בהמ"מ בשם הרשב"א דלא מצינו יוצא מהמצוה וחוזר ומברך עיי"ש:

ונראה דהנה יש להעיר למ"ש בתוס' רי"ד דלא שייך שליחות במצוה שבגופו וא"כ האיך שייך שליחות על הברכה דלא שייך שליחות על ק"ש ותפילה דהוי שבגופו. ונראה דעיקר השליחות על המצוה וברכה נגרר להעושה המצוה וא"צ שליחות לזה. ועל הדבר בעצמה ההדלקה וכיו"ב שייך שליחות. אמנם בלתי מובן כיון דהברכה על הדבר ולא על העושה השליח וא"כ למה הרואה מברך הרי אינו עושה הדלקה והברכה אינה אלא הדלקה ועל כרחך מזה הברכה שעשה ניסים אינה על המעשה הדלקה אלא חל עליו ולא שייך שליחות וערבות בזה וכיו"ב כתב בטו"ז בשו"ע יו"ד סי' א' ס"ק י"ז בברכת אירוסין וכיו"ב שאינה על הדבר אלא שקבעו אותה בשנעשה המעשה עיי"ש. וכמו כן

ברכת שעשה וכו' דהוי עליו ודוקא ברואה הדלקה נקבע וא"כ מזה יש לומר שפיר אף שהוציאוהו אחרים מברך ברואה שעשה ניסים וכו' כיון דלא שייך שיוציאו בברכה זאת דהוי מצוה שבגופו ומובן דעת רבינו לפמ"ש הה"מ ולמ"ש הפר"ח בלתי מוכרע ודיוק לשון רבינו שכתב ולא בירך ולא כתב ולא הדליק ובברכת נהנין שמוציאו בברכה משום שומע כעונה וגדול העונה וכו':

הלכה ה

בכל יום ויום וכו' ומברך וכו' את ההלל אע"פ שקריאת ההלל מצוה מד"ס מברך עליו אקב"ו וכו'. ועי' בראב"ד ובהמ"מ ולח"מ. ועיין מ"ש לעיל בהל' ברכות בפ"א ה"א ובפי"א הט"ז עיי"ש ונקט רבינו הלל ובגמ' אי' כן על ברכת להדליק עבור מ"ש בהל' אח"ז:

הלכה ו

ולא הלל של חנוכה בלבד הוא שמדברי סופרים אלא קריאת הלל לעולם מדברי סופרים בכל הימים שגומרין בהן את ההלל וכו'. כתב כן נגד דעת בה"ג בסה"מ ובראב"ד א"א ויש בה עשה מדברי קבלה השיר יהיה לכם עכ"ל ועי' בהמ"מ ובכ"מ:

בסה"מ שורש א' השיג רבינו על הבה"ג שמנה הלל בין תרי"ג מצות. וברמב"ן שם כתב דהלל דאורייתא והביא ראיה ממקרא המובא במס' ערכין דף י"א ע"ב מנין לעיקר השירה מן התורה מהכא תחת אשר לא עבדת את ה' אלוקיך בשמחה ובטוב לבב הוי אומר זו שירה. וא"כ אפשר שנדרוש בימים טובים שכתוב ונתרבו כל מיני שמחות גם מדרשם שם דף י' מהשיר זה לכם כליל התקדש החג לילה המקודש לחג טעון שירה שאין מקודש לחג אין טעון שירה. והקשה על דברי עצמו ממס' ברכות י"ד ע"א שהובא בהמ"מ לסייע לדעת רבינו דאי' שם הלל דרבנן וכתב דקאי על ר"ח וחנוכה ובמגלת אסתר השיג עליו וגם מדאיתא שם לחלק בין ימים שגומר וכו' נראה דקאי על היו"ט דמדאורייתא עיי"ש. ועי' בשאגת אריה בסי' ס"ט:

והנה סוגית הגמ' שם בעיא מיניה אחי תנא דבי ר' חייא מר"ח בהלל ומגילה מהו שיפסיק אמרינן ק"ו ק"ש דאורייתא פוסק הלל דרבנן מבעיא או דלמא פרסומי ניסא עדיף א"ל פוסק ואין בכך כלום. אמר רבה ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל בין פרק לפרק פוסק באמצע הפרק אינו פוסק וימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל אפי' באמצע הפרק פוסק אינו והא רב בר שבא איקלעי לגבי דרבינא וימים שאין היחיד גומר את הלל הוה ולא פסק ליה שאני רב בר שבא דלא חשיב עליה דרבינא עכ"ל הגמ' שם:

ועי' בפנ"י שהעיר על הלשון מיותר פוסק ואין בכך כלום וכתב די"ל דהלל ומגילה לאסור ביותר בהפסק מבק"ש משום דבק"ש לא הוי הברכה על הק"ש כמ"ש ברשב"א

ובתלמידי רבינו יונה משא"כ בהלל דהוי הברכה על ההלל וכיו"ב במגילה עיי"ש וכונתי לדעתו הגדולה. ועי' בלח"מ פ"ג מהל' מגילה וחנוכה הל' ט' עיי"ש:

ונראה לענ"ד בזה. ומקודם נדבר בענין הפסק בהלל ומגילה בענינו ומה גורם וחשש בזה. והנה בטור או"ח בסי' תפ"ח בשם מהר"מ (במבז"ל) [מרוטנבורג] שאין לומר לגמור דא"כ אם מחסר קצת מברך ברכה לבטלה. וכתב שהרא"ש חולק ע"ז דלגמור פי' לקרות כמו הותיקין היו גומרין עם הנץ החמה עיי"ש. וכ"כ בתוס' בסוגיא הנ"ל בד"ה ימים עיי"ש. ועיין בס' ברכי יוסף בסי' נ"ח שהעיר על סתירת הטור דבק"ש פי' גומרים גומר ממש ובהלל כתב כהרא"ש הנ"ל וכתב כי בס' מעדני מלך העיר ג"כ ע"ז:

ולכאורה היה מובן החילוק שמחלקים בין יחיד גומר את ההלל או אין גומר אם נאמר היכא דגומר אומר לגמור וכשאין גומר לקרות. יש הבדל גדול לפ"ז לדינא דבאם אמר לגמור ומפסיק הוי ברכה לבטלה דהוי בכלל לא תשא איסורא דאורייתא וכה"ג שעושה נגד מה שנכלל בהברכה י"ל לכו"ע אף בברכה שייך לא תשא. משא"כ כשאומר לקרות ומפסיק אינו אלא מבטל הברכה על החלק האחר שלא אמר עוד וביטל ברכה דמדרבנן וא"כ מדאבעיא בהלל ומגילה דהלל דרבנן ומעלתו משום פרסומי ניסא אבל ק"ש דאורייתא ופשיט דימים שגומרים הלל וא"כ אומרים לגמור ואיכא בהפסק איסורא דאורייתא משום לא תשא וגם פרסומי ניסא וממילא עדיף מק"ש. אמנם לא ניתן לומר כן שהרי לשאלת שלום בין פרק לפרק ג"כ לא יפסיק דלא מסתבר להתיר משום שאלת שלום איסורא דאורייתא. ועי' בתר"י שכתב דלכן מותר בשאלת שלום בהפסק בק"ש משום שאין הברכות על הק"ש. ויקשה לפ"ז מאי מדמין להלל דהברכה על ההלל. וצ"ל משום דבברכה לקרות יוצא בקרא במקצתו ג"כ וכמו כן במגילה שאין שיעור לקיום הברכה לקרות. ולפ"ז אם נאמר דמברך לגמור כשגומר ההלל אין לדמותו לק"ש דבזה הוי בהפסק איסור דאורייתא משא"כ בק"ש וצ"ל לדעת מהרמב"ב דסוגיא דגמ' קאי בלא בירך לגמור אפי' בשיחיד גומר ההלל. וכנראה מתוס' הברכה לגמור נתקנה בזמן מאוחר עיי"ש:

ויש להבין למה באמצע משיב מפני הכבוד דעכ"פ איסורא איכא וצ"ל דכבוד התורה עדיף לאדם נכבד. ועי' בדרשות אאמ"ו הגאון ז"ל בשערי תורה חלק ראשון דאע"ג דהחכם יוכל למחול מ"מ במכבדו במחל מקיים מ"ע דכבוד התורה עיי"ש. ומכ"ש בכה"ג דשואל דנראה שאין רוצה למחול ממילא כבוד התורה עדיף וגדול כבוד הבריות וכו' ומובן טעמא דמשיב:

אמנם עם כל זה יש לעיין דמאי מדמין ק"ש דאין הברכות על ק"ש כמ"ש ז"ל להלל

דאע"ג למ"ש דלא הוי ברכה לבטלה דבקצת שקרא מהלל יצא ידי הברכה לדעת התוס' והרא"ש אפי' כשאומר לגמור ולמהר"מ ב"ב בהברכה לקרות מ"מ עכ"פ על חלק שלא קרא עוד הוי ע"י ההפסק בלי ברכה דלא שייך בק"ש כמ"ש:

והנה יש לעיין אם ברכת המצות במצוה דאיתא מדאורייתא ולהרמב"ן הלל ביו"ט מדאורייתא. ואפי' נאמר מדרבנן י"ל למ"ש רבינו דכל דרבנן דאורייתא מלא תסור וא"כ לא יהיה מסתבר לבטל הברכה על ידי ההפסק במה שלא קרא עוד משום שאלת שלום ולא מצינו וכנראה מהגמ' שאין מברך עוד הפעם אחר ההפסק גם כי זה יגרום ברכה שאין צריכה דהוי ג"כ בלא תשא כדאי' במס' יומא וכיו"ב. ועיין מ"ש לעיל בפ"א מהל' ברכות ה"ג דמירושלמי נראה דברכת המצות מדאורייתא וכן נראה דעת רש"י במס' ברכות ודעת התוס' במס' שבועות. אבל דעת רבינו ושאר הראשונים ז"ל נראה דהוי מדרבנן עיי"ש. וא"כ לדעת הסוברים דברכת המצות דאורייתא ולרמב"ן הלל ביו"ט מדאורייתא יקשה מאי מדמין ק"ש דלא שייך הפסק לביטול ברכה להלל דהוי ביטול דאורייתא. (והנה דרבנן משום לא תסור לרמב"ן לא נאמר דלא ס"ל כן ורבינו דס"ל כן דעתו דברכת המצות דרבנן):

אמנם אם דיבור הוי הפסק לומר דהוי ע"י כלא בירך על מה שאומר אחר ההפסק במחלוקת שנויה במס' ר"ה בפ"ג בשח בין תקיעה לתקיעה דעת הגאונים ז"ל דצריך לברך עוד הפעם ועי' בר"ן שכתב וז"ל הרי לא שמענו בשום מקום שמי שבירך על המצוה והתחיל שלא יהיה רשאי לדבר עד שיגמור ואטו מי שיתחיל לבדוק חמצו כלום אסור לו לדבר עד שיגמור ביעורו. א"כ בא ונאמר שמי שמברך המוציא יהיה אסור לדבר עד שיגמור סעודתו וליתא וכו' והואיל ונפיק וכו' עכ"ל ועי' ברא"ש בפ' כסוי הדם שכתב ג"כ במגילה במפסיק א"צ לחזור ולברך וכיו"ב בפ"ק דפסחים בברכת ביעור חמץ עיי"ש:

והנה בהסח הדעת ע"י דיבור שאין בו צורך היה נראה דהוי הסח הדעת ביותר מאם דיבר מה שצורך לו ומוכרח לכך שבזה שמדבר מהכרח אין נראה כך שברצונו להסחת דעת ממה שמדבר מבלי צורך והכרח. אמנם דעת התוס' במס' ברכות כ"ב ע"ב בד"ה אלא בשם השר מקוצי לחלק בין גברא חזי דאין חוזר לראש לאין חזי שחוזר לראש עיי"ש שנראה דמשום דהוכרח להפסיק הוי הפסק מצ"ע דמחלק מהקודם משא"כ בלי הכרח להפסיק ועי' בסי' ח' באו"ח בטור ובד"מ שם בזה ובכמה דוכתי. ולעם זה נמצא בכה"ג דשאלת שלום כיון דנאמר דמדינא צריך להפסיק יהיה בגדר הפסק גמור:

ונאמר לפ"ז לפרש הסוגיא ולתרץ קושיא הנ"ל דהאיבעיא ק"ו ק"ש דאורייתא פוסק הלל דרבנן מבעיא או דלמא פרסומי ניסא עדיף דלמ"ש הרמב"ן האיבעיא בר"ח וחנוכה ולא

ביו"ט דהוי מדאורייתא. ויקשה כנ"ל למה לא השיב לחלק בין יו"ט לר"ח וחנוכה כמו שמחלק בין גומר הלל וכו' דנראה אפי' ביו"ט וי"ל דלמ"ש הטעם שנאמר שלא יפסיק משום ביטול מצות הברכה דמדאורייתא וכמ"ש עיקר הביטול משום דהפסק הוי מדינא ומוכרח ומשו"ה הוי הפסק והשיב ליה ממ"נ יפסיק אם הדין דהוי כק"ש יפסיק ואם הדין דעדיף וא"צ שיפסיק ממילא רשאי להפסיק דכיון שאין הפסק מוכרח אינו ביטול ברכה כלל. וא"כ אמר ליה שפיר פוסק ואין בכך כלום יהיה מה שיהיה פוסק. וא"כ לא הוצרך לחלק בין יו"ט דביו"ט ודאי רשאי להפסיק כיון שאינו מוכרח להפסיק ומדויק הלשון ושיטת הרמב"ן מיושבת. ועי' בפנ"י שהקשה למה לא איבעיא בפרסומי ניסא עדיף להאי נפקא מינות דאיתא במס' מגילה בפ"ק עיי"ש. ולכאורה יקשה טפי דשם קי"ל פרסומי ניסא עדיף וכאן נראה להיפוך. אבל למ"ש אתי שפיר דלא נפשוט כלל אי עדיף או לא ואתי שפיר כ"ז כתבתי לדעת רמב"ן והראב"ד. אבל דעת רבינו דהלל ביו"ט ג"כ מדרבנן וברכת המצות מדרבנן. ולא שייך לומר מ"ש ולרבינו מדויק פוסק ואין בכך כלום כמ"ש בלח"מ בהל' ט' עיי"ש:

פרק ד

הלכה א

כמה נרות הוא מדליק בחנוכה מצותה שיהיה כל בית ובית מדליק נר אחד בין שיהיו אנשי הבית מרובין בין שלא היה בו אלא אדם אחד והמהדר את המצוה מדליק נרות כמנין אנשי הבית נר לכל אחד ואחד בין אנשים בין נשים והמהדר יותר על זה ועושה מצוה מן המובחר מדליק נר לכל אחד בלילה הראשון ומוסיף והולך בכל לילה ולילה נר אחד. כיצד הרי שהיו אנשי הבית עשרה בלילה הראשון מדליק עשרה נרות ובליל שני עשרים ובליל שלישי שלשים עד שנמצא מדליק בליל שמיני שמונים נרות. במס' שבת כ"ג ע"ב ת"ר נר חנוכה נר איש וביתו והמהדרין נר לכל אחד ואחד. והמהדרין מן המהדרין ב"ש אומרים יום ראשון מדליק שמונה מכאן ואילך פוחת והולך וב"ה אומרים יום ראשון מדליק אחת מכאן ואילך מוסף והולך אמר עולא פליגי בה תרי אמוראי במערבא ר' יוסי בר אבין ור' יוסי בר זבידא ח"א טעמא דב"ש כנגד ימים הנכנסים וטעמא דב"ה כנגד ימים היוצאים. וחד אמר טעמא דב"ש כנגד פרי החג וטעמא דב"ה דמעלין בקודש ואין מורידין אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן ב' זקנים היו בצידון אחד עשה כב"ש ואחד עשה כב"ה זה נתן טעם לדבריו כנגד פרי החג. וזה נתן טעם לדבריו דמעלין בקודש ואין מורידין עכ"ל הגמ' שם:

ובתוס' שם בד"ה והמהדרין כתבו דב"ש וב"ה מאן דס"ל פוחת והולך ומאן דס"ל מוסיף והולך בנר איש וביתו ס"ל כן דאל"כ לא הוי היכר בהוספה דיסברו שהרבה בני אדם היו שם ודברי תוס' בלתי מובנים דא"כ אכתי לא נדע שהוסיף או שפוחת אם גם יהיה רק איש וביתו עם כל זה יחשב שהיו הרבה או מעט בני אדם שם. וראיתי בשו"ת כנסת יחזקאל [סימן שיז] שעמד ע"ז. והנראה בכוונתם וכן מצאתי בפר"ח דאם אחד בלבד ידליק ונראה הוספה בכל יום ויום יהיה הכר שלא יסברו שבכל יום ויום הוסיפו או נתמעטו. אבל כשרואים הרבה מדליקין לא הוי הכר כלל שיחשבו שמא יש עוד אנשים כי ברבוי אין ההוספה ניכרת כמו אחד בלבד עיי"ש:

ובשו"ע בסי' תרע"א סעיף ב' כמה נירות מדליק בלילה הראשון מדליק אחד מכאן ואילך מוסף והולך אחד בכל לילה עד שבליל האחרון יהיה שמונה ואפי' אם רבים בני הבית לא ידליקו יותר. ובהג"ה י"א דכל אחד מבני הבית ידליק הראשונה דעת התוס' ובהג"ה דעת רבינו:

ועי' בס' ישועות יעקב שם שהקשה לדעת החכם צבי המובא במל"מ בהל' מגילה דמי שבידו לעשות עתה מצוה שלא ממובחר ואח"ז ממובחר אל ימתין עד אח"ז שמא יאנס אח"ז ולא יהיה בידו לקיימה ובטל מכל וכל. וא"כ האיך נאמר כמ"ש בתוס' שידליק רק נר איש וביתו ויבטל מעשי המהדרין כדי שיעשה למחר כמהדרין מן המהדרין ושמא יאנס עיי"ש ובמקום אחר כתבתי לדעת הריב"ש דאפי' בשבועה דלא שייך בל תאחר מ"מ חיישינן שמא ימות עיי"ש וכתבתי לחלק בין מצוה שמוטלת לעשות ובנאנס שייך לומר אונס רחמנא פטרא לא חיישינן שמא ימות. אבל היכא דיעבור למפרע כמו בשבועה וכיו"ב חיישינן לאונס עיי"ש. וא"כ בכה"ג דג"כ למפרע יהיה מבטל מצות המהדרין יקשה כנ"ל:

ונראה לענ"ד לומר דהנה בפנ"י הקשה דמאי נשתנה מצוה זו משאר מצות שהם חובת הגוף שיהיה החיוב על כל יחיד ויחיד. וגם הרי קיי"ל מצוה בו יותר מבשלוחו ותירץ דעיקר המצוה בסמוך לרה"ר משום פרסומי ניסא ומשום כך הטילו חובת מצוה זו כאלו היה חובת הבית והניחו בצ"ע עיי"ש:

והנה מ"ש מצד חובת הגוף י"ל כמ"ש בקצה"ח לפרש דברי תוס' רי"ד שכתב במצוה שבגופו לא שייך שליחות דדבר שמוטל על גוף האדם לעשותו על גופו ולא על גוף אחר אבל כשהדבר על דבר חוץ לגופו לא שייך בכלל זה עיי"ש. אבל ממצוה בו יותר מבשלוחו יקשה לכאורה. ומ"ש שהמצוה על הבית יקשה דא"כ למה בנר לכל אחד ואחד יברך כל אחד כי לא מצינו מי שאינו אומר כן והרי הוי רק חדא מצוה וכי אם

שנים יעשו מזוזה בבית יברכו שניהם גם מאי טעמא דמהדרין לפ"ז:

אמנם כנראה דטעמא דמהדרין בנר אחד לכל אחד ואחד משום מצוה בו יותר מבשלוחו ונבין בזה דברי תוס' דיקשה דבמאי שהרויחו המהדרין בהוספה לכל יום ויום הפסידו שלא היה נר לכל אחד ואחד. אבל אם נאמר דנר לכל אחד משום מצוה בו יותר מבשלוחו יש לומר דזה רק אם יעשה בעצמו המצוה בשלימותו כמו בשלוחו אבל אם ע"י השליח יעשה אותה יותר בשלימות מצוה בשלוחו והרי בכה"ג כמ"ש בתוס' אי אפשר בשלימות רק ע"י השליח:

ובאמת יש להבין בדברי התוס' וכי בהכר בלבד תליא מלתא כיון דפרסום הנס איכא בהדלקה ברה"ר ומה שיעשה בהוספה לכל לילה ולילה יהיה כמצוה בפ"ע וכי לא מצינו לזכר הנס שעושים בפ"ע בלי פרסום כמו מצה ופסח וסוכה וכיו"ב והרי בשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודי וכיון שעיקר המצוה ניכרת מה לי אם ההוספה בלתי ניכרת ויעשה בשלימות ביותר ובו ולא בשלוחו וצ"ל דס"ל דכל מה שנוכל להרבות בפרסום הנס עבדינן וטוב שיעשה ההוספה בפרסום הנס ושיהיה ע"י שלוחו גם י"ל כיון דהוספה ופוחת והולך למר כדאית ליה וכו' הוי ג"כ זכר לנס ועי' בפנ"י וא"כ שייך בו ג"כ פרסום בפ"ע על הוספת זכרון הנס. ועי' בפר"ח וכונתי לזה כי לכן דעת רבינו לצרף המהדרין עם המהדרין מן המהדרין. דס"ל כב' זקנים משום פרי החג וא"כ לא הוי משום הכר לחנוכה כלל עיי"ש. אבל לפמ"ש בפנ"י שם נגד פרי החג הוי משום חנוכה עיי"ש עם כל זה י"ל דתליא דאם משום הנכנסים ויוצאין דהוי דמיון הנס שהיה בהוספה עיין בפנ"י שם וא"כ הוי מצד פרסום הנס ושייך הכר אבל אם משום דמיון לפרי החג ולא משום פרסום הנס וי"ל שפיר דהוספה מצוה בפ"ע ולא צריך הכר כלל וזה דעת רבינו:

גם י"ל לדעת רבינו כיון דעיקר הנס בפרסום טוב להיות בו מבשלוחו אף אם עי"ז ההוספה בלתי נכרת וטוב לעשות עיקר המצוה באופן המועיל בו משנעשה הוספה בפרסום דהוי מצוה בפ"ע:

אמנם יש לעיין בהאי דקיי"ל מצוה בו יותר מבשלוחו דמקורו במס' קדושין מ"א ע"א השתא בשלוחו מקדש בו מיבעיא א"ר יוסף מצוה בו יותר מבשלוחו כי הא דרב ספרא מחריך רישא וכו'. וברש"י מצוה בו יותר מבשלוחו דכי עסיק גופו במצוה מקבל שכר טפי עכ"ל. ויש לעיין אם הוי כן מדאורייתא או מדרבנן. וכנראה כיון דהוי סברא הוי דאורייתא וכמ"ש ז"ל דכל סברא דאורייתא מדמקשינן ל"ל קרא סברא היא ועי' מ"ש בזה אאמ"ו הגאון ז"ל בחלק א' וב' משערי תורה עיי"ש. וביותר למ"ש בפנ"י במס' ר"ה דכל מידי דהוי מעולם מהסברא ולא נתחדש בו דבר הוי בל תוסיף דכיון שהתורה לא

צוה והחכמים יצוו עיי"ש ועל כרחך דמידי דסברא מדאורייתא. אבל לפ"ז יקשה במס' קדושין שם דילפינן שליחות מגירושין ואמרינן וכ"ת דיליף מגירושין שכן בע"כ עיי"ש ותיפוק ליה דנאמר בקדושין דהוי מצוה ושייך מצוה בו יותר מבשלוחו ואפי' בדיעבד ס"ד שלא יהני משא"כ בגירושין דלא הוי מצוה וכמ"ש בתוס' ריש זבחים אף בזונה ג"כ אפשר בלי גירושין עיי"ש:

אמנם י"ל דשאני קדושין דלא הוי מצוה מצ"ע אלא משום פריה ורביה ובר"ן הקשה לדעת למה הוי בהאשה מצוה שאינה בכלל פו"ר עיי"ש ופו"ר דהוי אחרי הקדושין וקדושין הגורמין לבוא לידי מצוה זאת הוי בכלל מצוה שנאמר שתהיה בו אבל בלא"ה הוי כקנין בעלמא ומצות פו"ר שבא ע"י הקדושין מביאין לקדושין ג"כ ענין מצוה כמו בקונה אתרוג אשר הקנין בלעדי המצוה הוי קנין גמור ונוסף בו מצוה ג"כ בשביל המצוה שיעשה אח"ז ע"י הקנין. והנה עיקר המצוה בעצמו ואם לכתחילה תהיה גם הקידושין הגורמין להמצוה ועי"ז נתעלה למצוה ושיהיה בו ולא ע"י שלוחו מ"מ לא שייך לומר שאם לא היה בו לא הוי קדושין משום כמ"ש שהרי אינו מגוף המצוה וקנין בפ"ע וכמו בקנין האתרוג ע"י השליח לא תבטל המכירה דמה שמחויב משום שנמשך עי"ז מצוה אח"ז משו"ה לא נבטל במה שחסר במהמצוה להבטל הקנין וא"כ לא שייך גם בס"ד לומר אף אם בו יותר מבשלוחו דאורייתא עם כל זה לא מסתבר דבדיעבד יבטלו הקדושין ע"י השליח מה"ט. והנה לבסוף למדין מושחטו כל הקהל דמהני שליחות במצוה ומיניה דאפי' במצוה דהוי גוף הדבר מצוה ושייך מצוה בו יותר מבשלוחו ואפ"ה בדיעבד מהני ע"י שליח ג"כ:

אמנם לכאורה יש לומר לפמ"ש בתוס' בכמה דוכתי בדאורייתא לא שייך לכתחילה ודיעבד וא"כ לפ"ז מצוה בו וכו' במצוה שגופה מצוה מדרבנן ומ"ש דהוי מסברא וא"כ מדאורייתא י"ל דאין הסברא פשוטה די"ל ג"כ להיפוך דטוב לעשות המצוה ע"י השליח דהנה קיי"ל דלא אמרינן חטא בשביל שיזכה חבירך. וזה שיעשה בעצמו איסורא להציל את חבירו מחטא גדול. אבל בכה"ג יש לעיין אם נאמר שטוב שיעשה בעצמו המצוה שלא ממובחר למען שיזכה את חבירו ג"כ שיעשה מצוה. מצוה מהמובחר עדיף או אפושי גברא עדיף. ועי' בר"ן שכתב באשה דאמרינן ג"כ מצוה בה וכו' אע"פ שאינה מצוה בפו"ר מ"מ בכלל מצוה שמסייעת להמצוה וכתב שאב שמקדש בתו בכלל זה עיי"ש. ועי' בש"ך חו"מ בסי' שפ"ב ס"ק ד' ובס' תבואות שור בסי' כ"ח בהאב המוהל אם יוכל לכבד לאחר דעת הש"ך שאין יכול ובתבואות שור הרבה להביא ראיות מכהן בעבודה וכיו"ב דמצינו שיוכל לשלח לאחר אף דמצוה בו וכתב דמצוה בו וכו' דוקא

כשאין רוצה בה משום שאין חביבה עליו ולא בעושה בשביל כבוד רשאי עיי"ש. ולמ"ש י"ל ביותר משום אפושי גברא דהמשלח והשליח בכלל עוסקי מצוה יהיה שרי אלא שלא יהיה לעול עליו וא"כ במ"ש אין סברא פשוטה להכריע מזה דהוי מדאורייתא:

אמנם י"ל אפי' אם נאמר דמשום אפושי גברא עדיף לא הוי סברא פשוטה עם כל זה י"ל דהוי דאורייתא. ונבין דברי רש"י הנ"ל שכתב דכי עסיק בגופו במצוה מקבל שכר טפי עכ"ל דבלתי מובן דמאי ענין שכר בזה וכי בלא"ה אין הסברא מחייב אף דשלוחו כמותו עם כל זה הוי אמירה בלי טרחא ולפום צערא אגרא אבל כמ"ש כונת רש"י דלא שייך שהתורה צוה עליו שיעשה דוקא בעצמו דתורה שבאה לזכות את ישראל ומאי שנא אם אחרים יעשו מצוה ג"כ ואפושי גברא עדיף אלא דעם כל זה לו הוי הפסד שכר דעכ"פ הוא לא טרח ולפום צערא אגרא לכן אע"פ דהוי דאורייתא שייך בזה לכתחילה ודיעבד דלכתחילה יעשה בעצמו דהוי מהמובחר אבל מהני בדיעבד דרצון התורה נעשה ג"כ דהוי אפושי גברא ולמה תבטל התורה מעשה האחר שהיה כרצון התורה אבל כל זה בשאר מצות כמו במילה וכיו"ב. אבל בחנוכה דלא שייך אפושי גברא ולא שייך שלא נבטל מעשה המצוה של האחר שהרי בלא"ה זה מדליק בשביל עצמו וא"כ בחנוכה לפ"ז בכל פעם דוקא בו ולא בשלוחו וזה הנראה בדעת רבינו:

אמנם בדעת התוס' נאמר דלמ"ש בתבואות שור דדוקא כשעושה דרך בזיון ומראה שאין המצוה חביבה עליו לעשותה בעצמו אבל אם מכוין לכבד חבירו רשאי. ומכ"ש אם מכוין שעי"ז יעשה המצוה בשלימות ביותר ודאי מסתבר שלא נאמר מצוה בו יותר מבשלוחו. ולפ"ז מיושב קושית הישועות יעקב הנ"ל דלפמ"ש דבכה"ג שמכוין שיעשה ע"י השליח למען שיהיה המצוה בשלימות ביותר ובתוספות לא שייך מצוה בו וכו' שהוא משום שמראה שאין חביבה עליו אבל בכה"ג נהפוך הוא דמשום חביבות המצוה שתהיה בשלימות עושה אותה ע"י השליח ולא קשיא דהאיך יעשה מצוה היום בפחות לעשותו מחר מהמובחר ושמא יאנס דכמ"ש לא הוי בפחות במה שעושה ע"י השליח דלא שייך מצוה בו וכו' בכה"ג בדעתו לעשותו למחר מהמובחר ע"י השליחות ואתי שפיר:

הלכה ה

אין מדליקין נרות חנוכה קודם שתשקע החמה אלא עם שקיעתה לא מאחרין ולא מקדימין וכו'. ובהמ"מ יצא ממה שאמרו שבת כ"ג ע"ב ובלבד שלא יקדים ולא יאחר והוא מפרשה בנר חנוכה עיי"ש. ועיין בר"ן נגד זה ובגליון נכתב בכ"י אאמ"ו הגאון ז"ל עיין מס' סופרים פ"כ הל' ד' וכונתו ז"ל כי שם איתא מצות הדלקתו משקיעת החמה עד שיכלה הרגל מן השוק ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר לא ימיש עמוד הענן יומם

ואם הדליקו ביום אין נאותין ממנו ואין מברכין עליו שכך אמרו אין מברכין על הנר עד שיאותו לאורו וכו' עיי"ש:

וצריך שיתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת והולכת עד שתכלה רגל מן השוק הדליק וכבתה אין זקוק להדליק פעם אחרת. נשארה דולקת אחר שכלתה רגל מן השוק אם רצה לכבותה או לסלקה עושה. ועי' בהמ"מ:

והנה בגמ' [אמרו] ואי נמי לשיעורא וברש"י שיהא בה שמן כשיעור הזה ומיהו אם כבתה אין זקוק לה עכ"ל וברי"ף א"נ לשיעורא היתה דולקת והולכת עד השיעור הזה ורצה לכבותה או להשתמש לאורה הרשות בידו עכ"ל ועי' בר"ן שם:

והנה מזה [משמע] אף דכבתה אין זקוק לה מ"מ בעינן לכתחילה שיהיה נותן שמן שידלק משתשקע עד שתחשך ובשלטי גבורים וז"ל ואע"פ שאם כבתה אין זקוק לה צריך לתת בנר כשיעור שתהיה דולקת עד כדי מצותה. ונראה בעיני שאם הדליקה בפני הרוח וכבתה צריך עוד לחזור ולהדליקה במקום שאין הרוח שהרי הואיל ואינה יכולה לעמוד בפני הרוח הרי הוא כמי שלא נתן בה שמן כשיעור עכ"ל ועי' בטו"ז בסי' תרע"ג ס"ק י' ובמג"א ס"ק י"ב בזה:

אמנם ברא"ש שם אי נמי לשיעורא שיש ליתן שמן בנר שיהא דולק כשיעור הזה עכ"ל בסי' ג' שם ובסוף סי' ז' כתב וכיון דהדלקה עושה מצוה צריך שיהיה שמן בנר כדי שיעור קודם הדלקה אבל אם בירך והדליק ואח"כ הוסיף שמן עד כדי שיעור לא יצא ידי חובתו עכ"ל. ועי' בסי' תרע"ה סעיף ב' בשם יש אומרים ועי' בפר"ח שתמה על מ"ש י"א כי לא נמצא חולק ועי' מ"ש בסי' תרע"א ס"ק ד' עיי"ש ובס' מעשה רוקח כתב דלישנא דרבינו שכתב וצריך שיתן שמן בנר כדי שתהיה דולקת וכו' עד שתכלה וכו' ולא כתב וצריך שתהיה דולקת וכו' מוכיח שדעתו ג"כ שיתן בה מתחילה כשיעור עיי"ש וכדעת הרא"ש הנ"ל:

והנה לפי דעת זאת נראה דמה שצריך ליתן כשיעור אינו משום דלכתחילה יהיה באופן שידלק זמן משתשקע וכו' ובדיעבד בכבתה אין זקוק לה דא"כ למה לא יצא יד"ח כשנותן שמן אחרי הדלקה ולא יגרע מכבתה שאין זקוק לה ונראה דדעתם ז"ל בשיעור ההוא דלא נחשב הדלקה כלל באיכא בשמן פחות משיעור ואף דדי בכבה ודלק זמן מעט מ"מ באותו זמן המעט שיחשב הדלקה צריך שיהיה בו שמן כשיעור חשוב להדלקת זמן הנ"ל והשיעור משתשקע אינה על הזמן הדלקה אלא על שיעור השמן:

והנה בס' שו"ת שער אפרים בסי' ל"ה עי' שחקר בשמן בשר בחלב אם יוצא כיון דבעי שיעורא ובאיסורי הנאה כתותי מכתת שעורא ובפרי מגדים העיר ג"כ ע"ז והנה

למ"ש לפרש לשעורא על זמן הדלקה וא"כ אין מקום לזה דמה אכפת לנו בהדבר דעכ"פ כשיעורא דזמן יהיה דולק ואינו דומה לשופר ולולב דבעי שיעור על הדבר דתקיעה בלי שופר לא מהני אבל כאן לא נחוש על הדבר אלא שעורא דהדלקה אבל למ"ש ברא"ש דהשיעור מצ"ע וא"כ מובן לומר היכא דשייך כתותי וכו' לא הוי שעורא:

והנה יש לכאורה הוכחה מסוגיא כפי' הרא"ש ורבינו דלפי' רש"י ושלטי גבורים וכיו"ב דהוי שיעור לכתחילה על הדלקה. א"כ האיך הוכיחו בגמ' שם מדאמר רב הונא פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בהם בשבת אין מדליקין בהם בחנוכה בין בשבת ובין בחול. אמר רבא מ"ט דר"ה סבר כבתה זקוק לה וסבר מותר לשמש לאורה וברש"י כבתה זקוק לתקנה הלכך צריך לכתחילה לעשות יפה דילמא יפשע ולא מתקנה לה עכ"ל ולפי פי' בלשיעורא נאמר להיפוך דס"ל כבתה אין זקוק לה והרי עכ"פ צריך לכתחילה כשיעור שמן שידלוק לפי הזמן הנגבל ומשו"ה אין להדליק בשמנים אלו וכמ"ש בשלטי גבורים הנ"ל במקום הרוח דלכתחילה יהיה הכל נכון לדלוק כשיעור ומשום דכבתה אין זקוק לה משו"ה יאסר לדלוק בשמנים הנ"ל דאם כבתה זקוק מאי לנו לחוש בהשמנים דעכ"פ אפשר המה בתיקון בזקוק לתקנם תמיד ורק באין זקוק שייך לפסול שמנים הנאמרים. וע"ז י"ל בס"ד לק"מ דלא ידעינן עוד מהברייתא ומהאי דאמרינן לשיעורא אבל למסקנא יקשה מנ"ל לפסוק כבתה אין זקוק לה מדרב ורב חסדא ס"ל כן דלמ"ש נאמר בס"ד י"ל דס"ל דמאן דאמר אין זקוק לה ס"ל דלא בעי כשיעור ג"כ אבל למסקנא נאמר נהפוך דרב ור"ח ס"ל זקוק לה ור"ה ס"ל אין זקוק לה [או דיקשה לרב ור"ח מברייתא] אבל למ"ש ברא"ש ורבינו בפי' לשיעורא לק"מ:

נשארה דולקת אחר שכלתה כל רגל מן השוק אם רצה לכבתה או לסלקה עושה. וכן כתב ברי"ף כמובא לעיל. ויש לעיין לפ"ז דלאחר השיעור מותר לשמש בה מיד ולפ"ז למ"ש לעיל בס"ד לא ידעו עוד מהאי שעורא דעד שתכלה וא"צ רק הדלקה בלי שיעור כלל. וא"כ מיד מעט אחר הדלקה יהיה מותר לשמש שכלה זמנו והאיך נאמר בס"ד אסור לשמש לאורה דהנה דלאחר דידעינן משעורא אף דאין זקוק מ"מ מצוה קעבד לכתחילה וי"ל גם דבלא ידעינן משעורא נאמר דכל מה שמכין להדליק ודלק נקדש במצותו עד שתכלה אף דאין שיעור קצוב כמ"ש ברבינו יונה במס' ברכות לענין תוספת שבת כמו דמצינו בתרומה שאינה בשעורא וכל מה שמוסיף נתפס בקדושה ומצוה רק אחרי שנדע משעורא עד שתכלה וא"כ אחרי עבר זמן ההוא אינו מהמצוה עוד דמשתכלה ליכא מצוה ולא פרסום הנס כלל ובמ"ש מיושב ג"כ דיקשה על ר' זירא אמר רב פתילות ושמנים שאמרו חכמים אין מדליקין בה בשבת מדליקין בהן בחנוכה בין בחול בין בשבת א"ר

ירמיה מ"ט דרב קסבר כבתה אין זקוק לה ואסור להשתמש לאורה ולמ"ש דעל כרחך בס"ד לא ידעו מהאי דכשיעורא א"כ אף דאסור לשמש לאורה מ"מ כיון דאחר השיעור מותר לדעת הרבינו ורי"ף ובס"ד הוי מיד לאחר השיעור ושייך שמא יטה על הלאחר כשיעור. והנה למסקנא י"ל דאינו רשאי ליתן אלא כשיעור (או כיון דמתחילה אסור לשמש לאורה לא שייך עוד שמא יטה) וכמו דאיתא בשו"ע או"ח בסי' תרע"ב סעיף א' בהג"ה דדוקא שאינו נותן בנר אלא כדי שיעור מצותו עיי"ש. אבל בס"ד דלא ידעי משיעור האיך שייך אסור לשמש לאורה אבל כמ"ש בס"ד דלא ידעי משעורא הוי השיעור כל זמן שדולק כמ"ש בשם דומה לזה בשם רבינו יונה הנ"ל. והנה מאן דס"ל כבתה זקוק לה על כרחך ס"ל לפי השמן שהדליק צריך לדלוק אף דלא ידעי משעורא אף מאן דס"ל אין זקוק מ"מ אסור לכבה בחול ובשבת כל זמן שדולק הוי ממצותו:

אמנם יש לעיין דהרי גם בתוס' שבת מהני תנאי ועי' בהגהות מיימוני כאן בפירקין ובטור שו"ע ובר"ן במס' שבת שם וא"כ במכבה במזיד מסתמא הדליק מעיקרא עד אותו זמן שכיבה והיה בתנאי וכמו כן בשבת במשמש בה דהוי גלוי על תנאו מעקרא וכיון בס"ד ליכא שיעור ידוע ולפ"ז יקשה עוד אף דאסור לשמש לאורה נחוש שמא יטה אם לא נאמר בשבת לא מהני תנאי וזה דוחק מאוד לומר בחול מהני תנאו ולא בשבת והו"ל לפרושי. וא"כ לרב מנ"ל עוד מאסור לשמש דלא שייך שמא יטה דכמ"ש בס"ד שייך שמא יטה בכל אופן והנה לדעת רבינו ורא"ש אף דס"ל השיעורא על השמן ולא על הזמן מ"מ כתב רבינו נשארה וכו' אחר שכלתה רגל וכו' אם רוצה לכבותה וכו' הרי ס"ל לענין שאינו רשאי לכבה בידים תליא בשיעור זה וי"ל ג"כ משום דקידשו למצוה וכמ"ש בשם רבינו יונה וכ"ז במסקנא די"ל אפי' תנאי לא מהני וצ"ע אבל בס"ד יקשה כמ"ש:

ונראה דהנה בטעמא דאסור לשמש באורה דעת הרז"ה והר"ן כיון דעל הנס שנעשה במנורה תקנוה עשאוהו כמנורה שאין משתמשין בו כלל וכתב שכן מדברי רבינו נראה דתשמיש מצוה אסור ג"כ דהוי מה"ט עיי"ש ובפנ"י הקשה דא"כ מנ"ל לרב הונא דכבתה זקוק לה דילמא דומיא דמנורה עיי"ש ולמ"ש בתוס' להוכיח מדאמר בין בשבת וכו' על כרחך ס"ל מותר לשמש הרי לא ס"ל דומיא דמנורה אלא שהקשה עוד דנבעי נמי שמן זית דוקא כמו במנורה עיי"ש ונראה ע"ז דאין הפי' דהדלקה בחנוכה כענין הדלקה במקדש ושיהיה דומה בכל הדברים אלא שיעשה זכר למנורה בדבר אחד ועי' בר"ן ריש מגילה שכתב דעשו בהרבה ענינים זכר למקדש במאי דאפשר עיי"ש וביותר בזה דהוי במנורה אבל בחדא בזה שאסור לשמש לאורה הוי זכר למנורה ולא הצריכו משום זכר שיהיה דומה בכל ענינים אלא דיקשה עוד מנ"ל דבחרו אסור לשמש לאורה משום זכר למנורת

המקדש ומנ"ל דס"ל כבתה זקוק דילמא אין זקוק וצריך שמנים ופתילות דומיא דמנורה ומותר לשמש לאורה כמ"ש דלאו לכל מילי הושוו למנורת המקדש רק בדבר אחד דדי להיות לזכר עי"ז ונאמר בזה וגם נדבר במה שיש לומר בסברות החלוקות אם אמרינן זקוק לה או אין זקוק ולמה לכתחילה כשיעורא למ"ש רש"י וכיו"ב בפי' ובדיעבד אינו זקוק דלא נראה משום דלא הטריחו ב' פעמים:

והנה בר"ן דכבתה אין זקוק לה דהדלקה עושה המצוה:

והנה לומר דאם הדלקה או הנחה עושה מצוה עיין מה שכתבתי במקום אחר אם המצוה משום העשיה או מצד עצמה ובמס' מנחות בפ' תכלת היכא דעשיה גמר מצוה מברכין לעשות עיי"ש ומדמברכין להדליק על כרחך הדלקה גמר מצוה ולא הנחה אלא דיש להבין דהרי בעי' לפרסום הנס דעיקרא בהנחה והרי לכתחילה מה"ט לכשיעורא ונראה דודאי דעיקר פירסום הנס בהנחה משתשקע וכו' דהוי הכר לכל ובמצוה זאת הרבו בו משום פירסום ועדיף עי"ז מקידוש היום אמנם י"ל דאיבעיא בגמ' דהנה הרבה מצות על ניסים שציונו מדאורייתא סוכה ופסח וכיו"ב ולא צוה התורה ולא מדרבנן שיעשהו בפרהסיא דוקא וכמו כן נוכל לומר בחנוכה עיקר המצוה בתחילת התקנה לזכרון ולא לפרסום וכמו במצות דאורייתא לזכרון להנעשה וראיה ע"ז מלשון הברכה להדליק וכמ"ש לעיל ממס' מנחות הנ"ל אלא מה שמצינו מענין הפירסום דהנחה וכיו"ב ממהדרין ומהדרין דמהדרין וכו' זה אינו מעיקר התקנה מבראשונה אלא הוספה שהוסיפו לישראל קדושים מדרבנן אח"ז להרבות בפרסום רב ושיעשה המצוה באופן הפירסום ולא באו להוסיף על הראשונים אלא המצוה יעשה בפירסום אותה שתיקנו הראשונים והרי בשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודי וזה לקיים עיקר התקנה ומה"ט אפי' יחיד בשדה ואין רואה חייב בהדלקה וכמ"ש תקנה חדשה לא תיקנו משום פירסום אלא התקנה מבראשונה יהיה על דרך פרסום יותר לא חידשו בחנוכה מבשאר מצות דאורייתא על זכרון הנסים כמ"ש ולכן בכבתה לא חייבו להדליק מחדש דא"כ יהיה חיוב חדש מדרבנן משום פרסום וחיוב חדש לא עשו כיון דעיקר המצוה כבר נתקיים ולא תיקנו אלא בשעושה המצוה העקרית יעשה באופן הפירסום ולא עוד הפעם מחדש והרי לא מברכין בכבתה ועי' בר"ן ורשב"א בזה וא"כ מובן דלכתחילה בעי כשיעורא ובדיעבד אין זקוק לה (ועי' בשו"ת מהרש"ל בסי' פ"ה דאף למאן דס"ל כבתה אין זקוק למהדרין וכו' שזקוק משום פירסום הנס ולמ"ש הוי תרתי מצות הדלקה בפ"ע ופרסום הנס בפ"ע ועי' במג"א שהביא דברי מהרש"ל שם ובטו"ז שם):

אמנם ממ"ש בפנ"י להוכיח מכח קושיא על דאמרינן נר איש וביתו דלמה לא יהיה

נר לכל אחד דמצוה בו יותר מבשלוחו והוכיח מזה דעיקר המצוה על הבית לפרסום הנס עיי"ש וא"כ לא שייך מ"ש אמנם י"ל דהוי משום שליחות ואם דמצוה בו וכו' זה באמת המהדרין נר לכל אחד וכן נראה דלמ"ש בפנ"י לא יברך רק אחד ולא מצינו הפרש בברכה גם לפמ"ש בתוס' דמהדרין דהוסיפו נר אחד ולא על כל אחד ואחד דאל"כ לא הוי הכר עיי"ש ויקשה דא"כ גרעו דלא הוי נר לכל אחד ועל כרחך דמשום שליחות הוי לכל אחד אלא דמצוה בו וכו' ופרסומי ניסא עדיף ואתי שפיר:

וא"כ לפמ"ש גם מאן דס"ל הדלקה עושה מצוה ס"ל דצריך הנחה משום הפירסום אלא העיקר המצוה ההדלקה ומאן דס"ל הנחה עושה מצוה ס"ל דהנחה מעיקר המצוה:

ונאמר לפמ"ש הר"ן דבעינן דומיא דמנורה במקדש והנה אם נאמר דבשמנים ופתילות יהיה דומיא דמנורה דבמנורת המקדש הטעם דאין מדליקין כדאיתא בגמ' משום להעלות נר תמיד מחמת עצמו ולא מחמת דבר אחר י"ל דתליא באם אמרינן הדלקה עושה מצוה או הנחה עושה מצוה דאם אמרינן הנחה עושה מצוה וא"כ הוי כל זמן הנחה מעיקר המצוה ולפ"ז אף דכבתה זקוק לה הוי ע"י דבר אחר וצריך שתהיה מיד באופן שלא יהיה צריכין לזקוק לה אבל אם הדלקה עושה מצוה הרי על אותה זמן הקצר הוי עולה מחמת עצמו בודאי:

וא"כ לפ"ז הוכיחו שפיר דעל כרחך רב הונא ס"ל כבתה זקוק לה דאל"כ דס"ל אין זקוק וא"כ ס"ל הדלקה עושה מצוה וא"כ הרי עולה מחמת דבר עצמו דומיא דמנורה. אבל מדס"ל כבתה זקוק והנחה עושה מצוה אסור בשמנים וכו' דהוי עולה מחמת דבר אחר ושאני בשאר שמנים דאמרינן כבתה זקוק דהרי גם במקדש כבתה זקוק אלא דלכתחילה צריך במקדש לתת שמנים שיעלה מחמת עצמם וכמו כן כאן וא"כ לק"מ דנאמר נהפוך כבתה אין זקוק ובעי לכתחילה משום שיעורא שכתב להקשות לדעת רש"י דאם נאמר זקוק יהיה מותר לכתחילה דלמ"ש לכתחילה דאסור לסמוך על הזקוק משום דבעי להעלות מחמת עצמו דומיא דמנורה וא"כ א"צ לומר כמ"ש שמא יפשע למ"ש בר"ן אלא דומיא דמנורה. ומיושב קושית הפנ"י דרק לענין לכתחילה למען לא יהיה צריך לזקוק אח"ז הוי דומיא דמנורה דאם כבה גם במנורה צריך לזקוק ואתי שפיר:

ונאמר לישב דמה שיקשה למ"ש בתוס' וברשב"א על הקושי' דמנ"ל דס"ל מותר לשמש לאורה דילמא ס"ל דמשו"ה אסור בשבת משום דכבתה זקוק ובשבת ק"ו מחול דאין מדליקין ובתוס' תירצו דהוכיחו דא"כ למה אמר כלל בין בשבת אם לא לאשמעינן חדשות בשבת ומשום דמותר לשמש ואסור גם מה"ט עיי"ש. ויש להקשות דעם כל זה נאמר דאסור לשמש לאורה ואפ"ה אסור בשבת שמא יטה כמו דאיתא להלן בשמן

שריפה מתוך שמצוה לשרפו חיישינן שמא יטה עיי"ש. וכמו כן כיון דס"ל כבתה זקוק וא"כ הוי מצוה חיישינן שמא יטה כדמצינו בלעדי זאת דיותר לחוש במצוה מברשות כדאיתא הכל חייבין בתקיעות שופר וכו' וכמ"ש בשאגת אריה משום חיוב דמצוה חיישינן שיהיה בהול ויעבירנו ד' אמות ברה"ר ועי' במס' ביצה י"ח לחלק שם בין אב הטומאה לולד הטומאה לענין בהילות עיי"ש וכמו כן י"ל אף דאסור לשמש אפ"ה שייך שמא יטה משום המצוה:

והנה חשבתי לפרש במ"ש דברי תוס' ישנים שכתבו בנר שבת דבאיכא נר אחר לא חיישינן שמא יטה עיי"ש ולמ"ש י"ל משום דנפקע חיוב המצוה בהאחר ולא יהיה בהול עוד אלא דשם לא שייך לומר כן דאם יזכור שהוא נר של מצוה יזכור שהוא שבת ושאסור בהטיה וכיו"ב אמרינן בפ"ק דפסחים הוא מחזיר לשרפו וכו' עיי"ש. ואף דמצינו בהטמנה וכיו"ב שכחה בלא מצוה מ"מ יותר גזרו באיכא מצוה ואין לומר דא"כ מאי נפק"מ בהוספת האיסור משום שמא יטה דהרי די משום זקוק לה אם לא כמ"ש בתוס' לאשמעינן דמותר לשמש לאורה ע"ז יש לומר דגם בזה נפק"מ דמסתבר אף דאמרינן באלו שמנים שאין מדליקין ואם ליכא אחרים מדליקין באלו ועיין בירושלמי שמביא המל"מ בהל' תרומות בפ"ב עיי"ש. אבל אם החשש שמא יטה י"ל שאסור להדליק אפי' באין לו אחרים דכיון מצוה אף באלו ליזקוק לה ושייך שמא יטה אף בירושלמי י"ל שכ"כ רק בשמן שריפה עיי"ש מ"מ מנ"ל להוכיח כנ"ל כיון דעכ"פ מסתבר לומר כן וכמ"ש:

אמנם למ"ש י"ל דהנה אף למ"ש דפרסום הוי בפ"ע ולא עיקר המצוה אפ"ה בהדליק למעלה מעשרים אין יוצא וזה כמ"ש בתוס' במס' סוכה ובפסקי תוס' בפ"ק דברכות כשאין עושה הדאורייתא כתיקון החכמים אין יוצא עיי"ש ומכ"ש מצוה דרבנן בלא עשהו מתחילה כתיקון החכמים ושאני בכבתה או באי אפשר. וא"כ בשמנים ראוין בכבתה עושה מצוה והוי מצות הדלקה מצוה בפ"ע אבל בשאין ראוין שאין עולין מחמת עצמם לא שייך שמא יטה משום מצוה דהרי אינם בכלל מצוה. אמנם בכה"ג שכתבתי בליכא אחרים דיוצא גם ידי מצוה יש לעיין אם מצוה דרבנן דוחה גזירה דרבנן וי"ל כיון דהוי על חשש שיפגע באיסור דאורייתא מיד ועי' במס' תענית בלית ליה עיקר מדאורייתא עשו חיזוק וא"כ י"ל חנוכה חמיר וצ"ע ואם כן למ"ש אם לא נאמר מטעם מנורה על כרחך כבתה זקוק ואם מטעם מנורה על כרחך ג"כ כבתה זקוק לה. ויש לפרש דברי הרי"ף שכתב כבתה אין זקוק מדמותר להדליק בשבת והרי בגמ' אמרינן מדס"ל לרב מדליקין בחול ולמ"ש י"ל לפי המסקנא דלרב דס"ל מדליקין על כרחך ס"ל הדלקה עושה מצוה וא"כ מחול אין ראיה די"ל כמ"ש לעיל והראיה משבת דוקא ואתי שפיר:

הלכה ו

כל השמנים וכל הפתילות כשירות לנר חנוכה ואע"פ שאין השמנים נמשכים אחר הפתילה וכו'. והנה רבינו שפרט משאי' נמשכים וכו' אבל בכל השמנים נכלל ג"כ שמן שריפה וכמ"ש בפנ"י אף דלא שייך טעמא דאיתא בגמ' בשבת שמא יטה דלא שייך בחנוכה בחול מ"מ בשמן שריפה של ישראל דאסור בהנאה של כלוי אלא דתליא דלרב הונא דס"ל מותר לשמש לאורה ואיכא הנאת הגוף ולא שייך מצות לאו ליהנות ניתנו משו"ה אמר אין מדליקין בכל השמנים אף שמן שריפה אבל לדידן דאסור לשמש לאורה אמרינן מצות לאו ליהנות ניתנו כיון דלא הוי הנאת הגוף עיי"ש. ומלשון רבינו אין להכריע ממה שפרט שאינן נמשכים בלבד דעל כרחך מסתבר כמ"ש בפנ"י ועיין בהגהות מל"מ בפ"ה מהל' אישות הל' א' דמצות לאו ליהנות בדיעבד אבל לכתחילה אסור מ"מ כנראה במל"מ בפ"ה מאיסורי מזבח הל' ט' שהביא דעת התוס' בפ' בתרא דחולין דבקרבנות לא שייך הנאה אולם דעת רבינו שם ה"ט כמ"ש במל"מ דאין להביא מנחות מאיסורי הנאה דהוי מצוה הבאה בעבירה עיי"ש וכתב דלא נתקדשו עיי"ש ועיין מ"ש בזה בפ"א מהל' שופר בענין מצות לאו ליהנות ניתנו עיי"ש:

ובירושלמי סוף מס' תרומות מהו להדליק שמן שריפה בחנוכה אומרין דבי ר' ינאי מדליקין בשמן שריפה בחנוכה א"ר ניסא אנא לא אנא חכים לאבא אימא אמרה לי אבוך הוי אמר מי שאין לו שמן של חולין מדליק בשמן שריפה בחנוכה עכ"ל:

ובמל"מ בהל' תרומות בפ"ב הקשה דאם נאמר דהנאה של כלוי אסור מדאורייתא למה נתיר בשביל מצוה דרבנן ואם דנר חנוכה אסור לשמש להנאה וקיי"ל מצות לאו ליהנות ניתנו א"כ יהיה מדינא מותר ולמה דוקא בשאין לו אחרות עיי"ש וי"ל דכמ"ש לעיל לחלק בין לכתחילה ודיעבד וא"כ כשאין לו אחרות הוי כדיעבד אבל ביש לו אף דלאו ליהנות ניתנו מ"מ לכתחילה אסור. ויש לומר בטעמא כמ"ש לעיל בפ"א מהל' שופר לצרף דעת הר"ן שכתב דלכן לאו ליהנות ניתנו דהוי גורם דהנאה לא הוי בשעת קיום המצוה וכתבתי לישב הסתירה מאיסורי הנאה בעלמא דגורם אסור דשם הנאה בשעת שעוסק באה על מה שיבוא לו אח"ז תועלת משא"כ במצוה כמ"ש ברש"י דלאו ליהנות ניתנו אלא לעול וא"כ כונתו לא הוי על שכר אח"ז וכמ"ש בר"ן במס' חולין בהנאה לא שייך פסיק רישא כשאי' מתכוין. ולפ"ז י"ל ביש לו ובלכתחילה חיישינן שמא יכוין על הנאה שאח"ז גם יש לומר דזה שמרויח ביש לו אחרת שהיה צריך להדליק באחרות דאסור בהנאה של שימוש לאורה וע"י שמדליק בהאיסורי הנאה ריוח והנאה מיד לו ולא אח"ז משא"כ כשאין לו אחרת וא"כ אינו מרויח כלל:

אמנם בבבלי לא מצינו לחלק בענין לאו ליהנות ניתנו בין יש לו דבר אחר או לא. ונראה דהבבלי ס"ל בכל גונא אמרינן לאו ליהנות ניתנו כיון דלא הוי הנאת הגוף ולא אמרינן דנהנה שהיה צריך לקיים המצוה בדבר אחר וכמ"ש בתוס' הנ"ל בקרבן לא שייך באיסורי הנאה לאו ליהנות אף דהיה צריך להביא אחר וי"ל מה"ט דעת רבינו בהל' איסורי מזבח שלא לומר לאו ליהנות בקרבן שמרויח דבר אחר:

ועי' בטורי אבן במס' ר"ה כ"ח שחקר לומר באית ליה שופר אחר לא מקרי הנאה כמו דאי' במס' סוכה באית ליה הושענה אחריתי לא מקרי מתקן ומדחה סברה זאת עיי"ש. ועי' מ"ש לעיל בפ"א מהל' שופר דרבוותא ס"ל דלא מקרי הנאה ביש לו וכתבתי מה שנראה לענ"ד לישב קושית הטורי אבן ע"ז עיי"ש. והנה בשופר ליכא ריוח ממון ביש לו שופר אחר משא"כ בשמן דבנר חנוכה אסור לשמש משא"כ בשמן אחר:

אמנם ר"ה דס"ל מותר לשמש לאורה ואמר כל השמנים ופתילות וכו' דמשמע גם שמן שריפה לפ"ז כיון דמותר לשמש אינו מרויח ביש אחרת לו וא"כ יקשה ממ"נ אם מיירי בלית ליה שמן אחר אפי' דנאמר בשמן שריפה לבבלי אפי' בלית ליה אסור לרב הונא. אבל למה לא ידליק בשמנים שאינן נמשכים אחרי הפתילות לא יגרע משעת הסכנה וכיו"ב אף דלא יוכל לקיימו כתיקנו מקיימין מה שאפשר וגם כמ"ש בפנ"י וכנראה מטו"ז דכביה לא שייך ואם מיירי באית ליה שמן אחר למה לא ידליק בשמן שריפה ולא ישמש לאורה ולא שייך שמרויח אחרת דהרי אם היה מדליק אחרת היה ג"כ מותר לשמש לאורה ונראה מזה כדעת הרז"ה שכתב דאף לר"ה דס"ל מותר לשמש לאורה מ"מ ס"ל דבעי נר אחר להכירא ועי' ברשב"א וברמב"ן שהשיג עליו ולמ"ש ראיה לדעתו ולדעתו י"ל דמיירי ביש לו דבשאינן נמשכים אסור ובשמן שריפה הוי כאין לו משום דצריך נר אחר להכירה או דומיא דמנורה ולא שייך לומר דנר ההתר יהיה של חנוכה דא"כ אין לו לשמש לאורה דבשמן שריפה אסור לשמש לאורה וא"כ הוי כאין לענין הנאה והוי כמו בשופר אף דאינו מרויח מ"מ צריך לכך ולדעת הסוברים דאף דלאו ליהנות ניתנו אסור לכתחילה:

הלכה ז

נר חנוכה מצוה להניחו על פתח ביתו מבחוץ וכו' ונר חנוכה שהניחולמעלה מעשרים אמה לא עשה כלום לפי שאינו ניכר. והנה בגמ' כמובא בהמ"מ זאת אומרת נר חנוכה מצוה להניחה תוך עשרה טפחים והשמיטו הרי"ף ורבינו ועי' בשלטי גבורים שכתב דבטעות נכתב בריי"ף במס' שבת וכ"כ בש"ך בחו"מ בסי' תי"ח ס"ק ה' משמו עיי"ש. אבל דעת הראשונים ז"ל כרבינא האומר זאת אומרת וכו' ועי' בראי"ש וכ"כ בשם ר"ח

וברשב"א ובר"ן בשם ר"ח דלא שבקינן מאי דפשיטא לר"א משום מאי דמדחי בדילמא וכו' וכ"כ בשם הר"י ובב"י בשם סמ"ג וסמ"ק עי' בסי' תרע"א בטור ובשו"ע:

ונראה לענ"ד לומר מה שיש לומר מהסוגיא הנראה כדעת הרי"ף ורבינו:

וסוגית הגמ' במס' שבת כ"א ע"ב תנן התם גץ היוצא מתחת הפטיש ויצא והזיק חייב גמל שטעון פשתן והיה עובר ברה"ר נכנסה פשתנו לתוך החנות ודלקה בנרו של חנוני והדליק את הבירה בעל הגמל חייב הניח החנוני את נרו מבחוץ חנוני חייב. ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור אמר רבינא זאת אומרת נר חנוכה מצוה להניחה בתוך עשרה דאי ס"ד למעלה מעשרה לימא ליה היה לך להניחה למעלה מגמל ורוכבו ודילמא אי מטרחא ליה טובא אתי לאמנועי ממצוה א"ר כהנא וכו' נר חנוכה שהניחה למעלה מכ' אמה פסולה כסוכה וכמבוי עיי"ש:

ובמס' ב"ק ס"ב ע"ב הסוגיא כמו כאן אלא בשנוי הלשון דשם איתא ש"מ מר"י דנר חנוכה מצוה וכו' גם איתא שם כיון דבמצוה עסיק כולי האי לא אטרחוהו רבנן וכו':

ובתוספתא איתא וחכמים אומרים בין זה ובין זה חייב כגון אלו מסככין על פתחי חנותיהם ברה"ר בחג אע"פ שיש להן רשות ובא אחר והוזק בהן הרי זה חייב עיי"ש וכן איתא בירושלמי במס' ב"ק שם ורבינו השמיט גם האי תוספתא והירושלמי ג"כ. ועי' ברשב"א שכתב דלאו בכל מוציא ברשות מצוה פוטר ר' יהודה שאילו עשה סוכה וכו' חייב כדאיתא בירושלמי ורק בנר חנוכה משום פרסומי ניסא אמר כן עיי"ש:

ובפני משה על הירושלמי הקשה על דבריו דהרי בתוספתא וירושלמי נראה להחכמים דפליגי דאמרי הכי דבסוכה חייב כמו בנר חנוכה אבל לר"י בשניהם פטור. ונראה דלרשב"א האי כגון וכו' דאיתא שם בתוספתא קאי לר"י דכו"ע מודו בזה ונראה לו כן מסברא דרק משום פרסומי ניסא פטור ובפני משה הקשה ע"ז דסוכה עדיפא דהוי מ"ע דאורייתא וכתב דלכן השמיט רבינו האי דסוכה משום דנדע מנר חנוכה דאם שם הוי פרסומי ניסא סוכה מ"ע דאורייתא ושניהם שקולין עיי"ש (ולכאורה יקשה דהו"ל לרבינו להביאו שלא נאמר מ"ע דאורייתא שאני וכמ"ש הוא ז"ל גופא שם):

ובס' מחזיק ברכה להברכי יוסף בסי' תרע"א תמה על הפוסקים שצריך למטה מעשרה כרבינא הרי רבינא אמר כן לר' יהודה דלא קיי"ל כוותיה אלא כת"ק וכתב דרבינו שכתב בפי"ד מהל' נזקי ממון דחנוני חייב משום שהיה לו לשמור וא"כ בזה פליגי וי"ל דכו"ע ס"ל דבעי למטה מעשרה ומשו"ה עמד על רבינו שכתב כן שם ואפ"ה ס"ל דלא בעי למטה מי' עיי"ש:

והנראה דתליא בנוסחות משונות במס' שבת אמר רבינא זאת אומרת וכו' נראה דאמר

כן לכו"ע אבל במס' ב"ק איתא ש"מ מדר"י וכו' וא"כ לפי מה דאתיא במס' ב"ק דעיקרו להלכה בענין חנוכה נראה להרא"ש ושאר פוסקים דס"ל דקאי לכו"ע וכמ"ש במחזיק ברכה דפליגי בהאי אם נאמר דהיה לו לשמור:

אמנם יש להבין בטעם המחלוקת בזה דהנה רבינו בפי"ד מהל' נזקי ממון הי"ג החנוני חייב אף בדמי פשתן מפני שהניח נר מבחוץ ואפי' נר חנוכה היה לו לישב ולשמור עכ"ל ומדנקיט טעם הזה ולא אמר שהיה לו להניח למעלה מגמל ורוכבו דאיתא בגמ' נראה דגם הוא ס"ל דס"ד דגמ' הוי דכו"ע ס"ל כן כנראה במס' שבת הנ"ל דבעי למטה מעשרה אלא דפליגי אם צריך לישב ולשמור ואף למסקנא דדחי בגמ' מ"מ עכ"פ א"צ דוקא להניחו למעלה אם רוצה לשמור:

ועכ"פ יש להבין בטעם מחלוקת דר' יהודה וחכמים כיון דאפשר בשמירה וגם במצוה למה נפטור אותו ומ"ש מהאי דאיתא בחו"מ בסי' ת"ח סעיף ו' נפלה דליקה בביתו ונפל הגדר שלא מחמת הדליקה ועבר הדליקה בחצר אחרת אם היה יכול לגדור הגדר שנפל ולא גדרו חייב למה הדבר דומה לשורו שיצא והזיק שהיה לו לשמרו ולא שמרו עיי"ש והוא לשון רבינו ומקורו במס' ב"ק כ"ג ע"א עיי"ש. והנה לומר דכה"ג הוי ברשות מחמת מצוה יהיה בגדר נפלה הגדר מחמת דליקה דלא נראה כן דמ"מ לא יהיה ע"י המצוה יותר מברשותו ממש דעליו מוטל לשמרו:

והנראה לומר בזה לדעת ר"י בטעמו דחנוני חייב ברה"ר. דהנה לפמ"ש בתוס' במס' ב"ק דף כ"ג ע"א בד"ה ולחייבו ובדף כ"ז ע"ב בד"ה אמאי דהמזיק צריך לשמור ביותר שלא יזיק מהניזק שלא יוזק עיי"ש. וא"כ מהאי טעמא ברה"ר החנוני חייב אע"ג דהוי להלה ג"כ לשמור א"ע משום דהיזק יוצא ממנו ורק בחנותו שמור הוא ממנו. גם י"ל משו"ה חייב החנוני משום דאין לו רשות לתת נרו ברה"ר ולא היה להלה לאסיק אדעתו לשמור ממנו ולפ"ז נאמר לר"י בכה"ג דמצוה על בעל הגמל לאסיק אדעתיה דבימים אלו המצוה להיות הנר מבחוץ גם לא הטילו למי שהיזק יוצא ממנו לפי שעוסק במצוה להטריחו להניחו למעלה מגמל ורוכבו ומכ"ש שלא יהיה יושב ומשמר ולא הטילו בחיוב נזקין, והפקיעו החכמים רשות הרבים להיות רשותו אלא אף דהוי מצוה לא נתנו לו הרה"ר אלא בתנאי שישמור ויסיר הנר בעת כי יעבור הגמל ובלא עשה כן הוי ממילא שלא ברשות והוי כמו בנר שאינו של מצוה ולמפרע ביטול רשות שיש לו מהחכמים. ועי' ב"ק דף ל' מאי לאו רשות בי"ד לא רשות דמצוה וכו' וברש"י שם כלומר משום רשות בי"ד דמצוה מפטר אבל ברשות בי"ד דלאו מצוה חייב עכ"ל. ונראה דרבנן נתנו לו רשות ברה"ר משום מצוה:

ובמקום אחר כתבתי וכונתי לדעת הגדולה של אמ"ו הגאון ז"ל בס' שערי תורה ח"ב דאף לדעת הסובר דאין ביד החכמים אלא להפקיר ולא להקנות עיין ברשב"א במס' גיטין בסוגיא דשמיטה והפקר בי"ד הפקר שם ברה"ר דהוי לכו"ע חלק בה די בהפקעת הרשות מכו"ע ונשאר חלקו בלבד והכל רשותו ולא של אחרים וא"צ הקנאה. וא"כ בכה"ג דידן הוי הנר כמו בחנותו גם אם יהיה כשותף וכרשות של שניהם ולא בהפקר מכו"ע י"ל כמ"ש דמשום מצוה הטילו השמירה על הניזוק אף דבעלמא כמ"ש בתוס' הנ"ל הטילו השמירה ממי שיוצא ממנו ההיזק על המזיק כן הדבר לר' יהודה אבל להחכמים לא עשו כן אלא בתנאי השמירה ולדעתם י"ל דלא הפקיעו כלל הרשות אלא יקיים המצוה ע"י השמירה מהיזק לאחרים ואף דאיתא בתוספתא ובירושלמי אע"פ שיש להן רשות וכו' דנראה דלרבנן הוי ברשות ואפ"ה חייב נראה דקאי על סוכה דבעי רשות שלא תהיה גזולה עי' בשו"ע או"ח בסי' תרל"ז ובמג"א ס"ק ג' עיי"ש ומסתברא ברה"ר של ישראלים דמחלי אהדדי דניחא ליה לקיים מצוה בממוניה אבל לא בהפסד ממון כמ"ש במרדכי במס' ב"מ בפ"ב ועי' באו"ח בסי' תל"ז ובהל' ציצית וסוכה ובכמה דוכתי בזה. וממילא בבא הפסד בטל הרשות למפרע ולא עשה מצות סוכה דלא הוי ברשות לא מהחכמים ולא מהרבים. ומובן דעת הרשב"א הנ"ל דגם ר"י מודה בזה אף דנר חנוכה דרבנן עיקרו הפרסומי ניסא דהוי רק מבחוץ אבל בסוכה דאפשר שלא ברה"ר אפי' לר"י לא הוי רשות דמצוה. וי"ל לפ"ז משו"ה פשיטא לרבינו ולא הביאו דהוי מכ"ש מנר חנוכה וכמ"ש ברשב"א דאפי' ר"י מודה בזה. וי"ל עוד להחכמים לא הצריכו להפקיע הרבנן הרשות משום דבלא"ה כל אדם נותן רשותו לחבירו לקיים המצוה דניח"ל וכו' אלא משום ההפסד ע"ז לא יחושו משום דאם יבוא הפסד יהיה חייב בתשלומין דהרי אפשר לו לישב ולשמור ולר"י ההפקעה משום טירחא. ומובן סוגית הגמ' דילמא כי אתי לאטרוחי וכו' כיון דעל כרחך משום טרחא בלבד פליגי וטעמא דר"י שלא להטריחו להיות יושב ומשמר וכיון דחש כולי האי לטרחא א"כ י"ל ג"כ דלא הוי מצוה כלל להניחו למטה מעשרה דלא רצו להטריחו להיות מניחו למעלה מגמל ורוכבו ובמס' שבת איתא כיון דבמצוה קעסיק כולי האי לא אטרחי ולא איכא משום אתי לאמנועי וכו' וי"ל כמ"ש דמשום מצוה הטילו השמירה על הניזק וכמ"ש. ולפמ"ש מובן היטב לישב דהוי מצוה למטה מעשרה לכו"ע ומחלוקתם רק לענין ממון וכדעת הרא"ש ושאר הראשונים מבלעדי הרי"ף ורבינו אף שרבינו בעצמו כתב הטעם שיהיה יושב ומשמר ויש לשום לב להבין בדעתם:

והנה י"ל עוד לפמ"ש במ"א במס' ברכות בסוגיא דאומנין קורין בראש הגג עיי"ש דנראה

משם שאין לעשות המצוה מהמובחר אלא משלו ממש דרק המחויב מדאורייתא אין חל שעבוד הפועלים להבעלים לבטל מצוה דאורייתא אבל לעשות אותה מהמובחר אין ביד הפועלים לבטל שעבודם לבעה"ב. וא"כ כיון דמדינא ובשעת הסכנה מניחו על שולחנו ודי אלא ממצוה מהמובחר שיהיה מבחוץ לא מסתבר שיפקיעו החכמים הרה"ר מכו"ע ויטילו החיוב על בעל הגמל לשמור חפציו ויפטרו המזיק מהשמירה וי"ל דבזה פליגי אם הטילו הטירחא עליו או על אחרים רבנן ס"ל על מהמובחר לא הפקיעו כלל וכמ"ש סוגיא דמס' ברכות מסכים לזה. אבל כ"ז לענין חיוב מ"מ לענין מצוה יקשה עודנו יקיים כן וישב לשמור:

ונראה לענ"ד ראיה מסוגית הגמ' לדעת הרי"ף ורבינו במס' ב"ק כ"ב מחלוקת ר' יוחנן וריש לקיש דר"י אמר אשו משום חציו ור"ל אמר משום ממונו ת"ש גמל טעון פשתן ועבר וכו' בעל הגמל חייב וכו' ר' יהודה אומר בנר חנוכה פטור בשלמא משום חציו חציו דגמל הוא אלא למ"ד משום ממונא האי אש לא ממונא דבעל גמל הוא וכו' עיי"ש וברש"י שם דאש ממונו של החנוני הוא עיי"ש:

ויש לעיין בנר חנוכה כמובא בשו"ע בסי' תרע"ז סעיף ד' המותר ביום השמיני מן השמן הצריך לשיעור הדלקה עושה לו מדורה בפ"ע שהרי הוקצה למצותו ואם נתערב בשמן אחר ואין שישים לבטלו יש מי שאומר שאין להוסיף עליו לבטלו עיי"ש. ומ"ש הצריך לשיעור לתרץ ממ"ש בסי' תרע"ב סעיף ב' דיכול לכבותה לאחר זמן וכו' דדוקא במותר בכשיעור הוקצה למצותו ועי' בטו"ז בסי' תרע"ב ס"ק א'. והנה זה נראה למאן דס"ל אסור לשמש לאורה דמאן דס"ל מותר לשמש לאורה לא יהיה עדיף אחרי המצוה מבשעתה. ולפ"ז כיון דאסור לשמש לאורה והוקצה ועומד רק למצוה ובגדר אסור בהנאה לו חוץ ממצותו וא"כ לזה שמן של חנוכה גם בעת שדולק מק"ו הוי כאינו שלו כמו כל איסורי הנאה אף דלענין קיום המצוה הוי שלו כמו בכל הוקצה למצותו במצוה כמו בהדס של מצוה עי' בסי' תרנ"ג ושם צריך לומר דהוי שלו דאל"כ אינו יוצא ועל כרחך משום דיש לו בו לקיים המצוה הוי לענין זה שלו. אמנם י"ל דוקא היכא דצריך שתהיה שלו כ"ז המצוה וא"כ לא הוקצה ומשוי לשלו ולא סלק נפשיה מיניה כמו בשאר איסורי הנאה אבל בנר חנוכה לאחר הדלקה א"צ שיהיה שלו רק לא גזול וא"כ כיון שאין לו שום הנאה ואינו יכול לשמש בו לא הוי בגדר שלו עוד דגם לקיום המצוה א"צ שתהיה שלו וא"כ לכאורה יהיה כמו שאר איסורי הנאה ולא יקרא נר ממונו והנה בתוס' שם בד"ה אשו דלא בעי ממונו ממש ואפי' של הפקר חייב וחולקין על רש"י אבל לדעת רש"י יש לעיין: **אמנם** לכאורה יקשה גם לדעת התוס' גם למאן דאמר משום חציו לפ"ז דהנה כמ"ש

לעיל ממאי דאיתא בחו"מ בסי' תי"ח ומקורו ממס' ב"ק כ"ג בנפלה דליקה בחצירו ונפל הגדר שלא מחמת הדליקה והיה אפשר לגדור ולא גדרו הוי כמו שלא נעל בפני שורו ויצא והזיק דחייב עיי"ש והנה אם נדמה לשורו הרי בשור עשה התורה לבעל השור לשומר על שורו שלא יבוא היזק לאחרים ממנו אפי' ברשותו עליו לשמרו שלא יצא לחוץ להזיק כיון שהוא ממונו עליו לשמרו שלא יבוא משלו היזק לאחרים ובעי לכו"ע בכה"ג ממונו דוקא. וא"כ בכה"ג דהוי רשותו משום מצוה לכתחילה למטה מעשרה ושאינו שלו כמ"ש משום הוקצה למצותו. אף דלרבנן להיות משמר אבל כיון דתחילת הדלקה ברשות ואין לדון רק על סופו שלא שמר וא"כ כמ"ש דלא הוי ממונו לא יהיה חייב ואפי' בשמירה ולא הוי בגדר שורו ולא שייך דלמפרע הוי ביטול רשות כמ"ש לעיל כיון דאין לחייב מתחילה מחציו דהוי מכוחו ועל סופו לא הוי בגדר שורו דבזה אף למאן דאמר משום חציו ס"ל דבעי ממונו ממש וא"כ למה מקשינן מבעל הגמל ולא מהחנוני שחייב לחכמים בנר חנוכה דקשיא לר"י ולר"ל ועל כרחך צריכין לומר דחכמים דפליגי על ר"י לא ס"ל כלל דמצותו למטה מעשרה וכיון דלא הוי בכלל מצוה היה לו להניחו למעלה מגמל ורוכבו ומדפשע בתחילת הנחתו הוי בכלל חציו אז (ולרש"י שפי' משום ממונו יקשה עכ"פ) ומזה כדעת הרי"ף ורבינו דעל כרחך החכמים לא סבירי להו דממצוה למטה מעשרה וכיון דקיי"ל כמוהם השמיטו דין דלמטה מעשרה מהלכה:

ויש לומר לפמ"ש דמחלוקת ר"י וחכמים בזה דאם מצוה למטה מעשרה רק שיהיה משמר ואפ"ה פטור כיון דלא הוי שלו ועל בעל הגמל לשמור ולא שייך סברת התוס' דמי שהדבר שלו להשגיח יותר מהניזק שהרי אינו שלו וחכמים י"ל דלא הוי מצוה למטה מעשרה וא"כ חייב משום חציו ולתוס' אפי' משום ממונו אלא די"ל דעל כרחך יוצא הדבר ממנו לכן השמירה עליו ביותר וכן נראה מדברי התוס':

אמנם דעת רש"י כדעת הסוברים דגם לרבנן הוי המצוה למטה מעשרה לפמ"ש במס' שבת כ"א ע"ב דאיתא נר חנוכה מצוה להניחה על פתח ביתו מבחוץ וברש"י מבחוץ משום פרסומי ניסא ולא ברה"ר אלא בחצירו שבתיהן היו פתוחין לחצר עכ"ל. ועי' ברשב"א שהקשה דא"כ למה לר"י פטור החנוני כיון שאין מצותו ברה"ר ואם בפתח חצירו הרי הוי רשות [מזיק] עיי"ש ועיין בס' יד דוד עיי"ש. ונראה דרש"י כתב כן מסוגיא דחנוני דלדעתו גם החכמים ס"ל דלמטה מעשרה המצוה רק לא ברה"ר משום דהוי רשות שאינו שלו ויכול לבוא לידי היזק לאחרים והמצוה רק ברשותו ולא ברשות שאינה שלו וכמ"ש בתוס' הנ"ל דמי שהדבר שלו עליו לשמור ביותר וביותר בשאינו ברשותו. וא"כ לחכמים על כרחך הפי' בברייתא מצותה בחוץ דהוי לכו"ע פי' בחצר וכמ"ש ברש"י.

אבל אם נאמר דלחכמים אין מצותה למטה מעשרה הרי אפשר ברה"ר ולמעלה מגמל ורוכבו ועל כרחך למטה מעשרה בעי אבל לא ברה"ר אלא בחצר ולא ס"ל כדעת רבינו שאפשר לו לישב ולשמור ברה"ר אלא ברשות שלו אין רשאי או שלא הטריחו לישב ולשמור ברה"ר:

עוד שם ר"י אומר בנר חנוכה פטור וכו' יש לעיין דנראה דשניהם פטורין דאל"כ הוי לומר בעל הגמל חייב כמו שאמר מקודם. ויש להבין למה שניהם פטורין ויש מקום לומר מהאי דאיתא בב"ק ל' ע"א מאי לאו משום רשות בי"ד לא משום רשות מצוה וכו' וברש"י כלומר משום רשות בי"ד דמצוה מפטר אבל רשות בי"ד דלא מצוה חייב עכ"ל. ולכאורה ברשות מצוה אין לך אונס גדול מזה אף דקיי"ל אדם מועד לעולם בין בשוגג בין במזיד עי' בתוס' במס' ב"מ ס"פ האומנין דבאונס גמור פטור. ועי' בס' מחנה אפרים הל' נזקי ממון סי' ה' ומביא ראיה ממזיק אשתו בתשמיש המטה דאפי' מזיק ברשות חייב עיי"ש וא"כ י"ל דמשו"ה פטור ובזה פליגי ר' יהודה וחכמים אם באונס גמור פטור או חייב. אבל עכ"פ ניהי דאיהי פטור משום אונס מ"מ אין לחייב הבעל הגמל אלא לדעת רבינו הרי אפשר לו להיות יושב ומשמר וגם כיון דהוא פטור משום מאנסא הוי לבעל הגמל לאסיק אדעתו ולשמור בימי חנוכה דנר מצוי. וי"ל אף דפטרו החנוני בלא ישב לשמור שלא ימנע ממצוה מ"מ החיוב עליו אלא דלא חייבו בלא עשה כן משו"ה עכ"פ בעל הגמל פטור דסמך שהחנוני ישמור כראוי ומחויב לו. ויש לישב בזה דיקשה למה הביאו לעיל כ"ב למאן דאמר אשו משום ממונו האי דנר חנוכה ועי' בפנ"י ע"ז עיי"ש. אבל למ"ש י"ל דאם נאמר משום חציו שפיר י"ל דסמך בעל הגמל על החנוני אבל אם אשו משום ממונו וכמ"ש לעיל בנר חנוכה לא הוי ממונו ולא חל השמירה עליו כלל וא"כ למה בעל הגמל פטור וא"כ יקשה גם מנר חנוכה על מאן דאמר משום ממונו וכ"ז לדעת רש"י בפי' ממונו אבל ברש"י איתא דממונו של חנוני הוא עיי"ש הנה י"ל כמ"ש לולי דרש"י לא פי' כן:

הלכה יג

הרי שאין לו וכו' קידוש היום ונר חנוכה מקדים לקנות שמן להדליק נר חנוכה וכו'. עיין מ"ש בזה בהל' תפילין בפ"ד ה"ח עיי"ש:

הלכה יד

היו לפניו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקידוש היום נר ביתו קודם משום שלום ביתו שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו גדול השלום שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם שנאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום. התורה

מצרנית להבריאה כי שניהם מיד אחד מיד ה' יצאו וכמו בהבריאה נאמר "יוצר אור ובורא חושך עושה שלום ובורא את הכל" כמ"ש ברש"י על עושה שלום במרומיו אש ומים כי יתאחדו עיי"ש כנגלה לעין בוחן הטבע ביסודות מתנגדות אש ומים קור וחום וכיו"ב והמה השלמו להיות באגודה אחת וגדול השלום כי כל טוב ונועם הטבע מהם יצאו וזה עושה שלום ובורא את הכל. כן התורה ה' עוז לעמו יתן יברך בשלום נאמר על התורה כי היא תשקיט רוח ההומיה אשר אין שלום "לב רשעים כים נגרש" "אין שלום אמר ה' לרשעים" וכמ"ש "נפשי ישובב ינחני במעגלי צדק" ארז"ל כל שאין דעתו נוחה מחכמתו סימן רע לו התורה תאבד ההרגשות והרעיונות נלחמות ועושה שלום ביניהם. על ג' דברים העולם קיים דין וכו' ודרכי התורה משפט צדק. ואמרו רז"ל העוסק בתורה עושה שלום בין פמליא של מטה עם של מעלה כי התורה תעלה רוח האדם למעלה להדבק עם העליונים גם הגוף עם הנפש מעשי ותאות הגוף יתאחדו עם שלימות הנפשי הן במאכל והן במשקה ובכל תאות הנחוצות אשר התורה תשים גבול להם ותתן רוח חיים רוח עליון בהם לכן כל התורה ומצותיה גם מאכלות האסורות ומותרות ביאות האסורות ומותרות כולמו על דרך זה להשלים הרוחני עם הגשמי ולעשות חיבור העליונים עם התחתונים "ואגודתו על ארץ יסדה" האגודה של כל העולמות ע"י האדם ההולך בתורה אשר תעשה שלום ואחדות בכל עולמות בזה נבין אמרי קודש של רבינו ז"ל שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם. וארז"ל שמו של הקב"ה שלום ונקרא אדון השלום כי האחדות ממנו יתעלה יצא: